

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
БРИТАНСЬКОГО ГУМОРУ В РОМАНІ Ч. ДІККЕНСА «ПОСМЕРТНІ
ЗАПИСКИ ПІКВІНСЬКОГО КЛУБУ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0350-1 а-з
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Баглай Вікторія Юріївна

Керівник к.ф.н., доц. Шевчук О. В.

Рецензент к.п.н., доц. Надточій Н. О.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології
Кафедра англійської філології та лінгводидактики
Освітній рівень магістр
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.05 Германські мови та літератури (переклад включно)
Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

« _____ » _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

БАГЛАЙ ВІКТОРІЇ ЮРІЇВНІ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проєкту) «Лінгвокультурологічні особливості британського гумору в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквінського клубу»»

2. Керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) Шевчук Оксана Василівна
к.ф.н., доц.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «13» квітня 2021 року № 590-с

Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проєкту) 30.11.2021 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проєкту)
Теоретичні дослідження стосовно поняття «гумор» в сучасній культурології.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1) розглянути визначення поняття «гумор» в сучасній культурології;
2) проаналізувати типологію гумору; 3) визначити стилістичні прийоми для створення ефекту гумору; 4) надати характеристику відмінних рис поняття «британський гумор»; 5) здійснити аналіз особливостей британського гумору та ефектів комічного в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквінського клубу»; 6) дослідити характер героїв у якості одного з головних джерел гумору в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквінського клубу».

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проєкту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Шевчук О. В. к.ф.н., доц	20.04.2021	20.04.2021
Розділ 1	Шевчук О. В. к.ф.н., доц.	30.04.2021	30.04.2021
Розділ 2	Шевчук О. В. к.ф.н., доц.	20.09.2021	20.09.2021
Висновки	Шевчук О. В. к.ф.н., доц	23.10.2021	23.10.2021

6. Дата видачі завдання 20.04.2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проєкту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	травень 2021	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	травень 2021	виконано
3.	Написання вступу	червень 2021	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	серпень 2021	виконано
5.	Написання практичного розділу	вересень 2021	виконано
6.	Формулювання висновків	жовтень 2021	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2021	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2021	виконано
9.	Захист	грудень 2021	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

(підпис)

В.Ю. Баглай
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи

(підпис)

О.В. Шевчук
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

(підпис)

В.А. Бережний
(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 56 стор., 57 джерел.

Об'єкт дослідження: дослідити гумор в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу».

Мета роботи: виявлення та аналіз лінгвокультурологічних особливостей британського гумору в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу».

Теоретико-методологічні засади: Питанням лінгвокультурологічного аспекту гумору в британській літературі присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних методистів (И. Вержинская, А. Ефимов, А. Зализняк, Т. Ивушкина, М. Кулинич, А. Лук, Д. Николаев та ін.).

Отримані результати: обраний роман Ч. Діккенса якнайкраще підходить для того, щоб уявити та проаналізувати особливості британського гумору, а також виявити частоту використання методів створення комічного та особливості гумору самого письменника. Джерело реалізму письменника полягало у його баченні світу очима звичайної людини, відкидаючи привілеї; а джерело фантазії – у співчутті та вірі в людину, непримиренності до гноблення та злиднів, переконаність гуманіста у здатності людини змінити світ, змінивши насамперед себе.

Ключові слова: *гумор, стилістичні прийоми, британський гумор, роман, ефект комічного, інтерпретація*

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 56 стор., 57 джерел.

Об'єкт дослідження: дослідити гумор в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу».

Мета роботи: виявлення та аналіз лінгвокультурологічних особливостей британського гумор в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу».

Теоретико-методологічні засади: Питанням лінгвокультурологічного аспекту гумору в британській літературі присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних методистів (И. Вержинская, А. Ефимов, А. Зализняк, Т. Ивушкина, М. Кулинич, А. Лук, Д. Николаев та ін.).

Отримані результати: обраний роман Ч. Діккенса якнайкраще підходить для того, щоб уявити та проаналізувати особливості британського гумору, а також виявити частоту використання методів створення комічного та особливості гумору самого письменника. Джерело реалізму письменника полягало у його баченні світу очима звичайної людини, відкидаючи привілеї; а джерело фантазії – у співчутті та вірі в людину, непримиренності до гноблення та злиднів, переконаність гуманіста у здатності людини змінити світ, змінивши насамперед себе.

Ключові слова: *гумор, стилістичні прийоми, британський гумор, роман, ефект комічного, інтерпретація*

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГУМОР»	7
1.1 Визначення поняття «гумор» в сучасній культурології.....	7
1.2 Типологія гумору	11
1.3 Огляд стилістичних прийомів для створення ефекту гумору.....	14
1.4 Характеристика відмінних рис поняття «британський гумор»	21
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ БРИТАНСЬКОГО ГУМОРУ У РОМАНІ Ч. ДІККЕНСА «ПОСМЕРТНІ ЗАПИСКИ ПІКВІКСЬКОГО КЛУБУ»	30
2.1 Основні положення методу лінгвістичного аналізу	30
2.2 Особливості вияву британського гумору у романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу»	31
2.3 Характер героїв як одне з головних джерел гумору у романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу»	34
2.4 Роль гумору в образі містера Піквіка	38
2.5. Аналіз ефектів комічного у романі «Посмертні записки Піквікського клубу»	42
2.5.1. Пародія і її прийоми в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу».....	42
2.5.2. Іронія в творі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу»	43
2.5.3. Гротеск в описі персонажів в романі	48
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57

ВСТУП

В якості одиниці лінгвокультурологічного опису національної картини, найважливішим моментом для міжкультурного зіставлення є ціннісний компонент культурного концепту. До числа найбільш значущих культурних концептів в англійців відноситься гумор. Своїми специфічними особливостями англійський гумор, який став сприйматися як національна межа англійського характеру. Дослідники англійського характеру сходяться на думці, що гумор є національною рисою англійців.

Властивість сміятися в Британії культивувалося століттями, як одне з найважливіших достоїнств людини. Англійці горді своїм почуттям гумору і по праву вважають його національним багатством. Вся англійська література наповнена гумором, більшість письменників Англії – майстри комічного. Всі найбільші англійські письменники і поети, так чи інакше, мали своє ставлення до гумору.

Вперше в своїх роботах на лінгвокультурології як науку, що вивчає взаємодію мови і культури, посилаються І. В. Вержинская, Е. Е. Жук, А. Загорійчук. Питанням лінгвокультурного аспекту гумору в британській літературі присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних методистів, як Вержинская І. В., Ефимов, А. І., Зализняк А. А., Івушкина Т. А., Кулинич М. А., Лук А. Н., Николаев Д. П. та ін.

Актуальність дослідження обумовлена, перш за все, тим фактом, що складові поняття «гумор» не є постійними. Вони змінюються з плином часу, тому що змінюються особливості суб'єктів, що користуються їм. Тобто розвиток суспільства має безпосередній вплив не тільки на життя людей, але й на формування національних стереотипів. Однією з основних ознак останніх, безумовно, є використання гумору. Мова впливає на культуру окремого індивіда і суспільства, відбувається відображення цієї культури в мові. Гумор, виступаючи в якості показника культури і актуалізатором

розумового процесу, грає в цьому процесі важливу роль.

Наукова новизна полягає у систематизації та узагальненні наявних знань за природою комічного та творчості Діккенса з урахуванням нових – орієнтованих на вивчення естетичного та стилістико-лінгвістичного компонентів – підходів, що склалися у вітчизняному літературознавстві в останні десятиліття.

Об'єктом дослідження є гумор в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу».

Предметом дослідження є лінгвокультурологічні особливості британського гумор в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу».

Метою поданої роботи є виявлення та аналіз лінгвокультурологічних особливостей британського гумор в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу».

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- 1) розглянути визначення поняття «гумор» в сучасній культурології;
- 2) проаналізувати типологію поняття «гумор»;
- 3) визначити стилістичні прийоми для створення ефекту гумору;
- 4) надати характеристику відмінних рис поняття «британський гумор»;
- 5) здійснити аналіз особливостей британського гумору та ефектів комічного в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу»;
- б) дослідити характер героїв у якості одного з головних джерел гумору в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу».

Методи дослідження. Дослідження здійснювалось на основі використання таких методів та прийомів: описовий метод; порівняльно метод; метод лінгвістичного опису; метод комплексного аналізу тексту.

Практична значимість роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані під час проведення семінарських занять із зарубіжної літератури, етнології, літературознавства та практичних занять з інтерпретації тексту. Окремі положення роботи можуть бути

застосовані у подальшому дослідженні лінгвокультурного аспекту гумору в британській літературі.

Робота пройшла **апробацію** на 4х науково-практичних студентських конференціях. Результати дослідження представлено у 4 публікаціях:

1. Баглай В. Ю. Гумор як соціальне і культурне явище. *Різдвяні студентські наукові читання : Vita in lingua* : Матеріали міжвишівської студентської науково-практичної конференції. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. С. 90–92.

2. Баглай В. Ю. Аналіз британського гумору у романі Чарльза Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу». *Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2020»* : у 2 т. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. Т. 2. С. 56–57.

3. Баглай В. Ю. Історія гумору в Британії. *Різдвяні студентські наукові читання : Vita in lingua* : Матеріали міжвишівської студентської науково-практичної конференції. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2021. С. 90–92.

4. Баглай В. Ю. Визначення поняття "гумор" в сучасній культурології. *Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2021»* : у 3 т. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. Т. 3. С. 245–246.

Структура роботи: робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури.

У вступі даної роботи обґрунтована актуальність, визначено об'єкт, предмет, мета, завдання, методи дослідження, а також практична значущість роботи.

Перший розділ присвячено теоретичному дослідженню аспектів британського гумору, його особливостей, типології; визначено відмінні риси поняття «британський гумор»; розглянуто стилістичні прийоми для створення ефекту гумору.

У другому розділі здійснюється аналіз особливостей британського гумору в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу»; аналізується характер героїв у якості одного з головних джерел гумору; визначаються ефекти комічного в поданому творі.

У висновках надаються основні узагальнюючі положення щодо проведеного дослідження, які відповідають поставленим завданням. Також представлений список використаних джерел та список джерел фактичного матеріалу.

Загальна кількість сторінок 56, кількість використаних джерел 57.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГУМОР»

1.1 Визначення поняття «гумор» в сучасній культурології

Існуючі на Землі країни і народи відрізняються один від одного звичаями, вдачами, укладом життя, культурою, нормами поведінки. Відрізняється у них і сприйняття комізму в різних ситуаціях. На основі певних людських якостей, типових для більшості представників тієї чи іншої країни, створюються узагальнені національні образи, визначаються стереотипи національних характерів. Гумор є багатоаспектне явище культури. У зв'язку з цим необхідно розглянути феномен гумору більш докладно. Гумор, без сумніву, є соціокультурним феноменом і може становити інтерес для визначення цього поняття в сучасній культурології.

Існує безліч теорій про те, що таке гумор і яку соціальну функцію він виконує. Теорії, які намагаються пояснити існування гумору, включають:

1. Психологічні теорії, переважна більшість яких вважають індуковану гумором поведінку дуже здоровою.
2. Духовні теорії, які можуть, наприклад, розглядати гумор як «дар від Бога».
3. Теорії, які вважають гумор незрозумілою таємницею, дуже схожою на містичний досвід [Smullyan 2005].

Складові поняття «гумор» змінюються з плином часу, тому що змінюються особливості суб'єктів, що користуються їм. Згідно різних тлумачних словників, поняття «гумор» має наступні дефініції. Так наприклад *Oxford English Dictionary* дає таке визначення поняттю «гумор»: гумор – весела, гостра, жартівлива складка розуму, вміє помічати і різко, але необразливо виставляти дивацтва моралі або звичаїв; завзятість, розгул іронії [Oxford English Dictionary 2016].

А. А. Залізник стверджує, що слово «гумор» стало терміном в літературознавстві і культурології, приблизним синонімом якого є термін «комічне» [Залізник 2007, с. 554]. Його значення приблизно однаково в більшості європейських мов (хіба що у французькому слово *humour* зберігає відбиток свого англосаксонського походження, і в якості відповідного терміна вживається скоріше *comique, comisme*).

Н. П. Худаєдрова розглядала гумор не тільки як вид комічного, який є привабливим, але і як спосіб сприйняття і створення комічного: «Без комізму предмета немає гумору сприйняття, але і без гумору немає комізму предмета» [Худаєдрова 2012, с. 107]. Таким чином, у філософії ХХ століття гумор може розумітися не тільки як вид комічного, але як одна з умов його існування.

Мова впливає на культуру окремого індивіда і суспільства, відбувається відображення цієї культури в мові. Гумор, виступаючи в якості показника культури і актуалізація розумового процесу, грає в цьому процесі важливу роль [Вержинская 2012, с. 19]. Гумор як предмет вивчення лінгвокультурології є багатоаспектним, він динамічно розвивається і є національно-культурним явищем.

Дані теоретичного аналізу дозволяють виявити і описати джерела виникнення гумору, а саме їх вербалізацію на фонетичному, лексичному рівнях, а також використання графічних ресурсів мови.

В питанні взаємовпливу мови та культури, ролі гумору в цій взаємодії приковує до себе погляди багатьох лінгвістів: активно вивчається національний гумор різних культур. Так, Є. Є. Жук у роботі «Лінгвокультурні особливості британського та американського гумору (на матеріалі творів П. Вудхауза та О. Генрі)» [Жук 2005]. В рамках лінгвокультурологічного підходу наводить порівняльну характеристику британського та американського гумору і приходить до висновку, що національно відокремлені традиції сприяють формуванню гумору.

Гумор із погляду міжкультурної комунікації досліджує Н. М. Числова у

роботі ««Гумор» як засіб вираження радості у міжкультурному спілкуванні», де також порушується питання про класифікації гумору [Числова 2003]; О. М. Абдразакова вивчає гумор з погляду когнітивного та лінгвокультурологічного підходів у своєму дослідженні «Порівняльний когнітивний та лінгвокультурологічний аналіз російських, болгарських та англійських анекдотів» [Абдразакова 2007]. У гуморі найвиразніше виявляється у формульних образах та ситуаціях виражаються властивостей національного характеру.

Лінгвіст Э. Майол відмічає, що у процесі формування загальнонаціональної ідентичності особливу та нерідко провідну роль відіграють регіональні комічні типи [Майол 2013]. М. А. Кулініч також запроваджує таку «гумористичну універсалію» як етнічний гумор, який є сукупністю жартів, анекдотів, загадок, які розповідають представники одного народу про представників іншого народу [Кулинич 2008]. Специфіка етнічного гумору визначається особливостями національного характеру, суспільного устрою та проявляється, насамперед, у тематиці гумористичних текстів.

Гумор відображає культурні цінності, сприяючи на внутрішньогрупові згуртованості. Приватним випадком внутрішньогрупової ідентифікації за допомогою гумору є національний гумор, під яким ми розуміємо гумор, зрозумілий і більшістю представників цієї культури [Проскуріна 2004].

Гумору властивий також і національний колорит. Так, англійський гумор прийнято вважати тонким та аристократичним. Його відрізняє спокій та елегантність. Дослідники вважають, що в основі англійського гумору лежить багатотисячолетня звичка англійців придушувати зовнішнє вираження своїх емоцій. Англійці мають особливе вміння говорити смішні речі з незворушною серйозністю. Про цей особливий дар нації свідчать твори класиків англійської художньої літератури: Шекспіра, Байрона, Теккерея, Уайлда, Джерома, Хакслі та коханого всіма англійцями угорця Ч. Діккінса.

Дослідники характеру сходяться на думці, що гумор є національною

ресою англійців. Їм жартувати як і природно, як дихати [Зализняк 2007, с. 556]. Відомий чеський письменник К. Чапек зазначав, що «англійці неймовірно серйозні, солідні і поважні, але раптом щось спалахне, вони скажуть щось дуже смішне, іскристе гумором, і знову стануть солідними, як старе шкіряне крісло» [Худаведрова 2012, с. 97]. Вони охоче сміються і з себе, і з інших. Ця властивість в Англії культивувалося століттями, вважаючись найважливішим достоїнством людини. Автори старовинних англійських книг про гарні манери наполягають на тому, що почуття гумору можна і потрібно виховувати; людина без почуття гумору далека від досконалості.

Вивчаючи опубліковані роботи про особливості англійського гумору, ми знайшли в них цікаву інформацію про те, що «гумор англійця настільки ж незвичайний, як і його характер» [Андрусак 2004, с. 27]. У типовому англійському анекдоті комічний ефект створюється незворушною серйозністю при викладі самого неправдоподібно події, причому сміх викликає не сама подія, а якась незначна деталь, яка не має до нього прямого відношення.

Цікавий, з погляду, аналіз особистості, виробляє гумористичний дискурс, зроблений М. Лацарусом наприкінці ХІХ століття. Картина психічного складу людини, що зумовлює гумористичне ставлення до життя, за М. Лацарус, зрозуміла. У рівній натурі мислячого, але пасивного споглядача недосконалості життя народжують того гарячого відсічі, якого вони закликають людини бойового і діяльного темпераменту. Далекий від пориву втрутитися у боротьбу, у свідомості свого безсилля щось змінити не залишається, проте, індиферентним. Він знає ціну обом сторонам, бачить слабкі сторони своїх симпатій і, залишаючись об'єктивним глядачем, ніколи не перестає розрізняти своїх і чужих. У його зображенні немає ні озлоблення, ні сатири.

У його висвітленні життя перейняте м'яким відблиском доброї усмішки над правими і винними, над великим і малим. Цей глибокий настрій

вдумливого художника, викликаний контрастом між ідеальним і дійсним світом, знаходить вираз у гумористичному уявленні життя. Подаючи, таким чином, особливий склад світорозуміння, гумор, на думку М. Лацаруса, знаходить вираження в особливій естетичній категорії та в особливому літературному забарвленні [Лацарус 2001, с. 47].

Беручи до уваги безліч існуючих визначень поняття «гумор», треба відзначити його наступні відмінні риси. Перш за все, це – неоднозначність. Також, у широкому сенсі «гумор» визначається як незлоблिवе-глузливе ставлення до окремих явищ життя і до світу в цілому. У більш вузькому значенні гумор являє собою метод самовираження творчої особистості, на основі якого створюються твори комічних жанрів. Серед них розрізняються високі і жартівливі форми. Перші включають твори художньої літератури і мистецтва, до жартівливих форм належать пародії, жарти, анекдоти, байки, примовки, частівки, карикатури, дружні жарти.

1.2 Типологія гумору

Як вже зазначалося вище, гумор володіє декількома характеристиками. Англійський гумор по суті своїй є унікальним, тому що недостатньо просто знати англійську мову, щоб розуміти його. Деякі типи гумору специфічні тільки для англійців. У кожного народу є своє бачення світу і соціальні установки. В англійський гумор відображений характер і особливості нації.

Незважаючи на те, що гумор – явище, яке є міжкультурним та існують жарти, які зрозумілі для будь-якої людини, англійський гумор все ж унікальний за своєю специфікою. Можна виділити кілька типів гумору, властивих виключно англійській культурі.

Слід зазначити, що вербальний гумор – важливий компонент англійської розмовної культури, і його не завжди можна перевести і

зрозуміти носіям інших мов.

Ю. П. Корольова виділяє наступні типи **вербального** гумору [Корольова 2014]: 1) гра слів; 2) применшення; 3) самоіронія; 4) нонсенс; 5) чорний гумор. Дамо коротку характеристику кожного типу.

Перший вид гумору – це **гра слів** (*language play or pun*). Поданий тип гумору є заснований на грі слів, які створюють лінгвістичну двозначність, тому що мають два або більше різних значень для навмисного створення гумористичного або риторичного ефекту.

*Why couldn't Cinderella be a good soccer player? She lost her shoe, she ran away from the **ball**, and her **coach** was a pumpkin* [Николаев 2000, с. 145].
Тобто *Ball* (*n*) – 1. М'яч. 2. Бал, танцювальний вечір. *Coach* (*n*) – 1. Карета, екіпаж. 2. Тренер. Такий тип гумору, заснований на грі слів, займає одне з центральних місць в англійській мовній культурі. Ще з самих ранніх років діти вчаться грі слів за допомогою считалочок.

Для цього типу гумору існує кілька видів: графічний, фонетичний і лексичний. При дослідженні усної мови інтерес представляє фонетичний і лексичний рівень. На фонетичному рівні базу для жартів, заснована на грі слів, складають омофона (слова, що звучать однаково, але мають різне значення) [Лук 2011, с. 95]. На лексичному рівні інтерес представляє полісемія, тобто багатозначність слів, що, як відомо, досить часто явище в англійській мові. Варто відзначити, що гумор, заснований на грі слів, часто використовується в заголовках газет і в рекламі і належить до числа найбільш популярних видів гумору.

Наступний вид гумору **применшення** (*understatement*). Характеризуючи цей тип гумору, слід зазначити, що применшення засноване на такому стилістичному девайси, як літота – це художній троп, в якому міститься навмисне применшення значення зображуваного об'єкта або явище. Тобто применшення – це фігура мови, в основі якої навмисне применшення значення об'єкта для створення комічного ефекту. Для цього виду гумору також характерна двозначність. Наприклад, про серйозну

проблему скажуть “*a bit of a problem*”.

Цікаво відзначити, що на відміну від інших національностей, англійці використовують применшення з «кам'яним обличчям». Для них це невід'ємна частина життя: (“*it is not just a speciality of English humour; it is a way of life*”) [Fox 2005, p. 66]. Цей факт обумовлений стриманим темпераментом англійців в їх схильності не говорити відкрито, бути скромним і намагатися не зачепити почуття співрозмовника.

Ще один вид гумору – це **самоіронія** (*self-deprecation*) – типовий вид англійського гумору, заснований на жарті проти самого себе. Цей тип гумору англійці використовують, коли хочуть продемонструвати почуття гумору, але при цьому нікого не образити. Схильність до самоіронії також обумовлена особливостями національного характеру – скромність і заборона на хвастощі. Існують певні теми, на які можна жартувати: власний імідж, популярність, особисті проблеми, особистий успіх, професійні обов'язки, типові риси національного характеру англійців, спосіб життя і деякі інші. Літературознавець Г. Ніколсон дещо розширює коло цих питань, згадуючи клімат в Англії, англійську кухню, традиції, систему цінностей, державні інститути і деякі інші [Сильман 1998, с. 74]. При цьому важливо не порушити рамки пристойності, інакше жарт не створить бажаний комічний ефект.

Нонсенс (*nonsense*) – один з типових видів англійського гумору, заснований на невідповідності між очікуваним і дійсним. Основою для жартів даного типу також є дитячі лічилки, пісеньки, казки.

Англійський письменник Дж. Прістлі, вважає, що англійцям властиво наївно-дитяче відношенню до навколишнього світу, звідси і любов до абсурду і безглуздим жартів. Дж. Прістлі уточнює, однак, що англійці – далеко не діти, а тільки «як діти, люблять насолоджуватися яскравими образами, що виникають в уяві» [Пропп 1999, с. 26]. Жарти, засновані на нонсенс особливо типові для англійської літератури.

Чорний гумор (*black humour*) – популярний тип гумору, в основі якого лежить висміювання сумних, серйозних, трагічних подій, такі як хвороба,

смерть, людські страждання. Цей тип гумору обумовлений песимістичним і цинічним поглядом англійців на життя. Даний тип гумору допомагає зняти напругу у важкій ситуації. Типовий приклад англійського чорного гумору можна виявити у У. Шекспіра в п'єсі «Ромео і Джульєтта». Меркуціо каже: *“Ask for me tomorrow, and you'll find me a grave man”* [Чурсинова 2014, с. 33]. Цинізм жарти полягає в тому, що слово *“grave”* перекладається з англійської мови не тільки як «похмурий», а й як «мертвий».

З усього вищесказаного, можна дійти висновку, що англійський гумор має свою специфіку і по-своєму унікальний, що знаходить свій відбиток у типах гумору, які є популярними в Англії. Крім цього, величезний вплив на специфіку англійського гумору мають особливості національного характеру.

1.3 Огляд стилістичних прийомів для створення ефекту гумору

Загальновідомо, що дослідники використовують різні підходи для визначення поняття «гумор» і, як наслідок, під поняття «види та форми комічного» потрапляє величезна кількість різнопорядкових явищ, таких як гумор, сатира, іронія, фарс, дотепність, гротеск, пародія, карикатура, комічний характер, комічні ситуації.

Англійці жартують над собою, коли не хочуть нікого образити, але при цьому справити враження. Найчастіше такі жарти засновані на зменшенні власних якостей. Дане лексичне засіб створення комічного в анекдоті називається литота. **Литота** – стилістична фігура, яка полягає в підкресленому зменшенні, приниженні, недомовленості [Cohen 1999, p. 142]. Прикладом може служити жарт професора в університеті, де він говорить своїм студентом, що найкраще в його роботі те, що можна практично нічого не робити, лише читати книги і розмовляти з видом розумної людини. В даному випадку йде применшення своїх інтелектуальних здібностей. На

противагу литоти можна назвати гіперболою. Гіпербола також є стилістичним тропом.

Гіпербола, як різновид тропа, заснована на перебільшенні [Friedman 2011]. Перебільшення є ефективним і часто використовуваним стилістичним прийомом для створення комічного ефекту. Як уже було відзначено вище, в англійських анекдотах дуже часто використовується гра слів. Гра слів в англійських анекдотах в більшості випадків заснована на омонімії та полісемії. наприклад: *Bank* – місце, де люди зберігають гроші і *to bank on* – робити ставку на щось. Звідси йде такий жарт: “*You can never bank on a bank to look after your money*” [Crystal 2008, с. 156].

У мовознавстві наявність у одиниці мови більш одного значення називається багатозначністю. Англійська мова вкрай полісемантична, що є добродійною ґрунтом для створення комічного ефекту в жартах. Однак, в той же час, це створює труднощі для розуміння англійського гумору «Не носіями мови». Розглянемо на прикладі: *A: Do you believe in clubs for young people? B: Only when kindness fails.*

Даний жарт заснована на полісемії слова “*club*”. Персонаж А вживає слово “*club*” в значенні «спільнота людей зі схожими інтересами». У той час як персонаж В вживає це слово в значенні «палиця, яка використовується для покарання».

Ідіома – поєднання мовних одиниць, значення якого не збігається зі значенням складових його компонентів. Ця невідповідність може бути наслідком зміни елементів в складі цілого [Oxford Dictionaries].

Жарти, в яких ресурсом створення комічного ефекту є ідіоми, як правило, засновані на принципі використання сталих та крилатих виразів в новому значенні. Комічний ефект при цьому досягається зміною вимови або орфографії. “*Tough luck,*” said the egg in the monastery, “*out of the frying pan into the friar.*” У даній жарті використана ідіома “*out of the frying pan into the friar*”, яка зазвичай означає «з вогню та в полум'я. Але в контексті жарти яйце в монастирі потрапляє зі сковорідки в ченця (*a friar*). Як вже зазначалося

вище, англійці з дитинства звикають до гри слів, але для тих, хто вивчає англійську мову як іноземну жарти на основі гри слів можуть бути незрозумілі або складні для розуміння.

Пародія, поєднує декілька значень, перше – це жанр в літературі, театрі, музиці, на естраді, свідомо імітація в сатиричних, іронічних і гумористичних цілях індивідуальної манери, стилю, напрямку, жанру або стереотипів мови, гри і поведінки; друге – це наслідування сміху, спотворену подобу чогось [Oxford English Dictionary 2016].

Пародія як ресурс створення комічного в мові оратора є досить поширеним прийомом. При цьому наслідувати можна не тільки на фонетичному рівні, а й на лексичному. Наприклад, пародіюючи американців, слід використовувати характерне для американців протяжна вимова, назалізація, а також типову американську розмовну лексику (на лексичному рівні).

«Ефективність пародії забезпечується за рахунок виникнення певних культурних і соціальних конотацій, переданих фонетичними і лексичними засобами» [Фрейдина 2015]. Також питання про види і форми комічного досить тривалий час розглядається в естетиці та філології (зокрема, у стилістиці та теорії літератури), але й сьогодні не є до кінця дозволеним. Це зумовлено тим, що дослідники використовують різні підходи і, як наслідок, під поняття «види та форми комічного» потрапляє величезна кількість різнопорядкованих явищ, таких, як гумор, сатира, іронія, фарс, дотепність, гротеск, пародія, карикатура, комічний характер, комічні ситуації.

Основними видами комічного вважаються гумор і сатира, які диференціюються на емоційному ставленні до об'єкта або фрагмента дійсності, відображеного в художньому творі: від м'якої, незлобної критики, поблажливості, здатного викликати лише незлобиву усмішку і веселий сміх у гуморі, до безкомпромісного розвінчування, викриття, зневаги та осміяння за високого ступеня негативності та критичності в сатирі [Єфімов 1987, с. 9-10]. Об'єктом гумору є щось «дивне в житті, окремі, відносно терпимі недоліки»,

сатира ж спрямована на «соціальні вади, що мають широку суспільну значущість, порушення моралі, норм моралі».

Сатира, як протилежний гумор видом комічного, характеризується знищуючим переосмисленням об'єкта зображення. Предметом гнівного сміху сатирика стають соціальні вади часу. Як стверджує М. М. Бахтін для сатири властивий пафос осміювання явищ, критика у разі носить соціальний та політичний характер, відрізняючись різкістю, емоційністю, безкомпромісністю [Бахтин 2003, с. 269]. Даючи визначення сатири, дослідники нерідко вдаються до зв'язку сатири та гумору, сатири та пародії та пояснюють сатиру через ці форми комічного. Але при цьому немає досліджень з чітко сформульованими поняттями.

Поняття включає три явища: 1) певний віршований ліро-епічний дрібний жанр, що склався і розвивався на римському ґрунті і відроджений в новий час неокласики сатири; 2) менш певний змішаний з переважанням прози жанр, що виник елліністичну епоху; ця форма сатири підготувала виникнення найважливішого різновиду європейського роману, представленого романами Рабле та Сервантеса; 3) певне, переважно негативне ставлення творить до предмета свого зображення, що визначає вибір засобів художнього зображення та характер образів; у цьому сенсі сатира не обмежена зазначеними двома жанрами і може скористатися будь-яким жанром – епічним, драматичним, ліричним [Любимова 2002, с. 41].

Розглядаючи у своїй роботі «Сатира» ставлення сатири і пародії, дослідник зазначає, що їх історично не можна роз'єднувати: «будь-яка істотна пародія завжди сатирична і будь-яка істотна сатира завжди поєднується з пародіюванням і травестуванням застарілих жанрів, стилів і мов (досить назвати сатиру, зазвичай насичену пародіями та травестією, «Листи темних людей», романи Рабле і Сервантеса, таким чином, історія сатири складається з найважливіших («критичних») сторінок історії всіх інших жанрів, особливо роману (він був підготовлений сатирою і в

подальшому оновлювався за допомогою сатиричного і з іншого боку, М. Бахтін зачіпає зв'язок сатири та гумору, одні їх різко поділяють, вважають їх навіть чимось протилежним, інші ж бачать в гуморі лише пом'якшений, так би мовити, «добродушний» різновид сатири [Бахтин 2000, с. 298].

Головна відмінності гумору та сатири. Гумор – особливий вид комічного, що поєднує глузування і співчуття, зовні комічне трактування і внутрішню причетність до того, що представляється смішним. На відміну від «руйнівного сміху», сатири та «сміху переваги», у гуморі під маскою смішного таїться серйозне ставлення до предмета сміху і навіть виправдання «дивака», що забезпечує гумору більш цілісне відображення істоти явища. Особистісна (суб'єктивна) та «дволика» природа гумору пояснює його становлення в епоху Пізнього Відродження та подальше освоєння та осмислення в епоху романтизму.

Іронія, як вид комічного спрямована на об'єкти, що заслуговують на викриття, і має такі характеристики: середній ступінь критичності, агресивності та негативності, дуже високий рівень інтелектуальності. Емоції, що виражаються при іронії – легке несхвалення і осуд [Жаров 1997, с. 9]. Одні дослідники відносять іронію поряд із гумором та сатирою до повноцінної форми комічного. Інші зараховують її до перехідної форми між гумором і сатирою або до техніки комічного, розглядаючи іронію як стилістичний прийом, суть якого «полягає у вживанні слова у сенсі зворотному буквальному з метою тонкого чи прихованого глузування».

У роботі Б. Дземідока «Про комічний» пропонується виділяти три форми комічного: гумор, сатиру та проміжну форму – іронічного або знущання [Дземидок 1997, с. 90]. З іншого боку, вчений суперечить сам собі, заперечуючи дослідникам, які вважають іронію перехідною формою, і включає іронію в техніку комічного: «... іронія залишається по суті одним із видів техніки комічного, що використовується як сатирою, так і гумористикою».

Н. В. Веселова у своєму дисертаційному дослідженні говорить про

іронію як особливе світовідчуття та іронію як стилістичний прийом. Психологічна складова світовідчуття передбачає суб'єктивізм рефлексуючої свідомості, що протиставляє себе об'єктивній даності. Культурно-історично суб'єкт іронії «відпав» від сучасного йому історичного буття як значимість, що втратив для нього. Лінгвістично іронія будується на контрасті, що дозволяє сполучити далекі ідеї та реалізувати смислову двоїстість іронії в мовних формах. Загалом іронія розглядається нею як культурологічний концепт із певними лінгвістичною, психологічною та культурно-історичними складовими. Смісловим ядром іронії є семантична неоднозначність, що виникає в результаті інтертекстуальної гри з різними кодами та мовами («чужої» та «своїї» мови).

Один із основних прийомів створення іронії – переосмислення стереотипних словосполучень, кліше. Для створення іронії можна використовувати синтаксичні засоби, зокрема порядок слів, значення спілок. Поширено також цитування широко відомих текстів, найчастіше неточне. Постановка в новому контексті змінює сенс на іронічний.

Гротеск. Найбільше суперечливих точок зору спостерігається щодо такого виду чи форми комічного, як гротеск. Це пов'язано з тим, що гротеском у часи позначали найрізноманітніші явища. Спочатку гротеском називали орнамент у вигляді зображень людей, тварин і рослин [Бахтин 2003, с. 304]. При перенесенні поняття у сферу народного (фольклорного) мистецтва гротеск став позначати фантастично перебільшене зображення чогось у потворно-комічному вигляді.

Гротеск розглядається як повноцінна форма комічного, яка має наступні ознаки: гротеск заснований на перебільшенні та загостренні, що порушує межі правдоподібності; на фантастичній побудові поєднань, які не зустрічаються в природі; на змішуванні реального та фантастичного, жахливого та смішного, трагічного та комічного, потворного та піднесеного [Пропп 2003, с. 84-85]. Від інших форм комічного (гумору, іронії та сатири) гротеск відрізняється тим, що смішне в ньому не відокремлюється від

страшного та трагічного.

У літературі Нового часу гротеск тісно пов'язується з одним із видів комічного – сатирою. За словами Г. Шнееганса, основна особливість гротеску полягає «у перебільшенні негативного (неналежного) – до меж неможливого та жахливого», тому «гротеск – це завжди сатира», робить висновок вчений [Ивушкина 2006, с. 78]. Подібне розуміння гротескного образу як суто сатиричного, тобто негативного, морально відкидає і потворного явища було властиво архаїчному гротеску. Тут він втілює глибоко позитивний і творчий початок.

У літературознавстві це жанр літературно-художньої імітації, наслідування стилю окремого твору, автора, літературного спрямування, жанру з його осміяння. Автор пародії, зберігаючи форму оригіналу, вкладає у неї нове, контрастуючи із нею зміст, що по-новому висвітлює пародіюємо твір і дискредитує його: «пародійність досягається невідповідністю стилю і тематичного матеріалу промови...» [Тепляшина 2007, с. 126]. Пародія найчастіше є гумористичну чи сатиричну стилізацію. Вона повинна неодмінно знижувати, дискредитувати об'єкт, що стилізується. І в цьому її відмінність від комічної стилізації чи жартівливих наслідувань, позбавлених такої спрямованості.

Дослідник А. А. Морозов у статті «Пародія як літературний жанр» [Морозов 1996] намічає три основні різновиди жанру літературної пародії: гумористична чи жартівлива, не позбавлена критицизму, але загалом дружня по відношенню до оригіналу; до неї близька комічна стилізація; 2) сатирична пародія; чітко спрямована проти об'єкта, що пародіюється, і виконана різкого критицизму до всього ідейно-естетичного комплексу пародованого твору; 3) «пародійне використання», спрямоване переважно на позалітературні цілі, що лежать поза «твором».

Таким чином, гумор як особливий вид комічного виражає ставлення свідомості до об'єкта: до окремих явищ та навколишньої дійсності загалом. Відбувається поєднання зовні комічного трактування із внутрішньою

серйозністю. Сміх гумориста нагадує відсторонену та добродушну посмішку щодо об'єкта зображення. Гумор налаштовує на серйозне ставлення до предмета сміху, розуміння істини. У кожній з розглянутих форм – гумору, іронії, сатири, гротеску та пародії – сутність комічного залишається визначальною, але кожна форма має свої особливості, які розкривають її характер.

1.4 Характеристика відмінних рис поняття «британський гумор»

Зазвичай англійців характеризують як манірних, зарозумілих, консервативних, однак, відомо, що їх гумор вважається найтоншим. Автори вивчених нами робіт Е. Майол і Мілстед, К. Фокс одностайні в думці, що головна відмінна риса англійського гумору в тому, що він не є властивістю окремої людини або групи людей, а характерний для всіх жителів цієї країни без винятку, тобто є загальнонаціональною особливістю. «Англійці сміються над усім, що може викликати посмішку: над тим, що їх оточує, сильними світу цього, урядом і навіть членами королівської сім'ї. У них не прийнято ображатися на жарт, а вміння посміятися над собою вважається гідністю» [Фокс 2001, с. 137]. В одній з вивчених нами робіт ми знайшли цікавий епізод із життя найвідомішого «бітла» Джона Леннона, який міг ляпнути що завгодно і в присутності будь-кого, і з цього всі разом сміялися.

Е. Майола і Д. Мілстед в роботі «Ці дивні англійці» звертають увагу на те, що англійці дуже люблять, коли людина вміє посміятися над собою. Вони жартують один над одним в сім'ї, на роботі, в транспорті [Майол 2013, с. 17]. Однак, людині, які недостатньо добре володіє англійською мовою, не завжди зрозуміють їх гумор. Іноді просто неможливо зробити переклад і потрібно придумувати власні аналогічні жарти, на що здатний далеко не кожен. Напевно, тому англійців часто звинувачують в площині їх жартів.

Всі вищеназвані автори відзначають, що англійський «тонкий гумор»

побудований на грі слів. Ситуація, коли одна і та ж фраза має два сенсу, зустрічається в Англії всюди: в назвах музичних груп, наприклад, *Beatles* (аналогія зі словами *beat* – ритм, і *Beetles*, жуки), в назвах фірм і компаній, клубів і журналів, фільмів і пабів [Майол 2013, с. 35]. Відомо, що англійці незворушні і повільні, і над цими своїми «відмітними рисами» вони самі із задоволенням жартують. Вершиною англійського гумору є вміння посміятися над недоторканим, не допускаючи при цьому блюзнірства.

Англійський гумор має свої різновиди. Особливо дурні жарти називаються *the elephant jokes* – «слонові жарти». Інші різновиди англійського гумору: *dry sense of humour* («сухе почуття гумору») – сарказм або іронія; *banana skin sense of humour* («гумор з банановою шкіркою») – досить примітивні жарти, коли хтось посковзнеться на банановій шкірці і всім смішно; *shaggy-dog stories* – жарти, з несподіваною кінцівкою, часто абсурдною [Friedman 2011, p. 52].

Для англійців сміх – це ще і спосіб зібрати кошти на потреби благодійності. Два рази на рік, в березні, вони проводять Комічний фестиваль або День червоних носів. Це свято було задумано групою британських акторів, і їх підтримала вся нація! Найголовніший аксесуар фестивалю – червоний ніс [Ивушкин 2006, с. 96]. Веселі заходи проводять в кожній школі, офісі, на вулицях міст. Канал *BBC* весь вечір показує спеціально підготовлені комедії, виступи популярних співаків і гумористів, що перемежуються серйозним роз'ясненням цілей фестивалю, показом, на що йдуть зібрані гроші, розповіддю про те, що вже досягнуто і що заплановано.

Навряд чи треба доводити, що ніщо так яскраво не розкриває поняття «гумор» як анекдот. Автори вивчених нами робіт відзначають, що характерною рисою типового англійського анекдоту є «незворушність при неправдоподібних пригодах і здивування дрібним деталям на тлі загальної абсурдності» [Чурсинова 2014, с. 32].

Майже у всіх англійських анекдотах простежується прийом обігравання багатозначності слів, що часто викликає нерозуміння і комічний ефект. Ось

один такий приклад. *Passenger: Guard! How long will the next train be?* Пасажир: Провідник! Якою буде наступний поїзд? (Мається на увазі час прибуття). *Guard: About six carriages, sir.* Провідник: Вагонів шість, сер. (Мається на увазі довжина поїзда) [Cohen 1999, p. 132].

В англійській мові слово “*long*” використовується в двох значеннях: часу і довжини. У наведеному анекдоті питання *How long?* можна зрозуміти двома способами 1. Наскільки довгий? 2. Як скоро? На цьому і ґрунтується нерозуміння, що викликає комічний ефект в наведеному анекдоті [Жлуктенко 2001, с. 148]. Вивчаючи опубліковані роботи про особливості англійського гумору, ми знайшли в них цікаву інформацію про те, що «гумор англійця настільки ж незвичайний, як і його характер».

У типовому англійському анекдоті комічний ефект створюється незворушною серйозністю при викладі самого неправдоподібно події, причому сміх викликає не сама подія, а якась незначна деталь, яка не має до нього прямого відношення [Андрусак 2004, с. 27]. Англійці охоче потішається своєю незворушністю, потішаються над власними промахами і помилками. Звідси виходить такий різновид англійського анекдоту, яку називають самокритичним. Розглянемо один з прикладів: в човні сидять троє англійців. «Яка сьогодні чудова погода!» – промовляє перший. Минає година, і другий заперечує йому: «Ні, сьогодні огидна погода!» Проходить ще годину, і подає голос третій: «Джентльмени, досить сперечатися!» [Беянин 1994, с. 148]

У своєму будинку, у вітальні, розвалившись у кріслі, сидить англієць, курить трубку і читає ранкову “*Times*”. Раптом обвалюється стіна, і в вітальню, скриплячи гальмами, вїжджає «Бентлі», за кермом якого сидить інший англієць. Перший спокійно переводить на нього погляд, виймає трубку і питає: «Чи можу я запитати, куди сер так поспішає?» – «У Манчестер, сер!» – «У такому разі, сер, Вам ближче було б через кухню ...» [Гумбольдт 2000, с. 259]. Щоб зрозуміти англійський анекдот, треба добре знати мову, традиції, культуру і історію цієї країни, і, головне, самому мати

почуття гумору.

Гумор знаходить своє місце в творах майже всіх англійських письменників. Головним поетом витоків англійської гумористичної літератури вважається Дж. Чосер, який написав в кінці XIV століття на англійській мові «Кентерберійські оповідання». Даний твір представляє собою збірник з 22 віршованих і двох прозових новел, об'єднаних спільною темою: історії розповідають паломники, що прямують на поклоніння мощам святого Томаса Беккета в Кентербері. Кожен з них повинен був розповісти чотири історії (дві по шляху в Кентербері і дві по дорозі назад). З вуст паломників так і сиплються гумористичні та іронічні зауваження [Зацний 2007, с. 47]. Ну і звичайно, потрібно відзначити, що англійці дуже люблять чорний гумор, який іноді межує зі справжньою грубістю.

Народження чорного гумору йде в 13 століття, коли Едуард I, підпорядкував Уельс англійській короні. У 1284 він дав валлійцям обіцянку, що над ними не буде стояти людина, що говорить по-англійськи. Король жартівник поставив на чолі нової провінції свого новонародженого сина, який звичайно ж навіть не вмів говорити [Белянин 1996, с. 81].

Щоб зрозуміти специфіку анекдотів і гумору в цілому, потрібно добре знати британську культуру, історію і мову. Так, наприклад, не знаючи англійські мовні звороти, складно буде зрозуміти жарт, засновану на грі слів:

– *Will you tell me your name? – Will Knot. – Why not?*

Якщо не зрозуміло, де сміятися, тоді вам потрібно звернути увагу на складні слова, що складаються з двох основ:

– *Why do people wear shamrocks on St. Patrick's Day? – Regular rocks are too heavy.*

– Чому люди надягають на одяг трилисник в день Святого Патріка? – Тому що звичайні каміння дуже важкі. Ну і що тут смішного? – запитаєте ви. Справа в тому, що до складу слова трилисник (*shamrocks*) входить слово камінь (*rocks*), саме в цьому вся «сіль» [Белянин 1994, с. 148].

Створений Чосером набір тем згодом стали використовувати інші

англійські письменники – гумористи, в їх числі творець жанру побутової комедії Бенджамін Джонсон. Він був сучасником Шекспіра, і його вважали таким же великим письменником. Джонсону належить знаменита теорія «гуморів», згідно з якою під гумором розумівся один з чотирьох типів темпераменту, що визначає манеру поведінки людини. Даний факт ще раз підтверджує, що англійський гумор – це, перш за все, риса характеру, стиль поведінки, що сформувався протягом століть під впливом тих чи інших історичних подій [Белянин 1996, с. 65].

Теорія «гуморів» Джонсона справила величезний вплив на англійську літературу, до неї постійно зверталися багато видатних письменників і драматурги. Однак, вивчивши роботи шекспірознавців, ми дізналися, що в створенні світу комічних образів драматург пішов своїм шляхом, ігноруючи теорію і практику «гуморів» Бена Джонсона. Дослідники творчості Шекспіра простежують два основних джерела гумору [Чурсинова 2014, с. 31]. З одного боку, інтелектуальний гумор, заснований на культурі і знанні, з іншого боку, це – народний гумор, що йде від менталітету і характеру, укорінений в мові і поведінці людей. Шекспір не висміює пороки окремих осіб або всього суспільства, смішне в його п'єсах – результат витівок або наслідок забавних непорозумінь.

Він створив цілу галерею комічних образів, що представляють різні сторони національного англійського характеру: розпещена і норавлива Катаріна («Приборкання норавливої»), тупий і честолюбний Мальволіо («Дванадцята ніч»), чарівна і добродісна Беатріче («Багато галасу даремно»). Всі його персонажі неабиякі, іскрометні, життєлюбні. В одній з хрестоматій з української літератури ми прочитали, що у Шекспіра гумор властивий в рівній мірі, як комедіям, так і трагедій. Комічний елемент присутній у Шекспіра навіть у знаменитих на весь світ трагедіях «Ромео і Джульєтта», «Король Лір», «Гамлет». Багато персонажі в них говорять каламбурами, вживають барвисті несподівані порівняння (наприклад, монологи Гамлета і Ліра, сцена з могильниками, примовки Меркуціо) [Палашевская 2001, с. 8].

Гумор займав значне місце і в творчості таких письменників як Роберт Льюїс Стівенсон, Чарльз Діккенс, Джонатан Свіфт і багатьох інших класиків англійської літератури. Добре знайомі і дорослим, і дітям герої книг Льюїса Керрола «Аліса в країні чудес» і «Аліса в Задзеркаллі»: Божевільний Засць, сердита Королева, боягузливі і забіякуваті Твітлдум і Твітлді, усміхнений Чеширський Кіт. Книги Керрола повні головоломок, загадок, ігор! Найважчі слова там перекидаються за наказом автора, показують фокуси і перетворюються одне в інше: «ризикувати вугром», «лживопись», «Натюр морди», «вертіння тушею» і таке ін.

Книга визнана й улюблена в усьому світі. І все-таки відомий радянський письменник Борис Заходер, переклав книгу на російську мову, написав у передмові до неї наступне: «Для того щоб правильно прочитати, тобто зрозуміти, цю казку, потрібні тільки дві речі. Потрібно – і це абсолютно обов'язково, мати почуття гумору, тому що це одна з найвеселіших книжок на світі. І потрібно ще – і це теж абсолютно обов'язково, дещо знати. Тому що якщо в голові порожньо, на жаль, найбільше відчуття гумору вас не врятує» [Лук 2011, с. 23].

Ще один твір, яке ми хотіли б коротко прокоментувати, – популярна повість Джерома «Троє в човні, не рахуючи собаки». Ця книга про типові представників джентльменів середнього класу, які не обмежених в засобах, але абсолютно не пристосованих до самим звичайним життєвих ситуацій: вони не можуть вбити в стіну цвях, закип'ятити воду, розгорнути вітрило, навіть парасольку розкрити [Пропп 1999, с. 20]. Гумор в цій книзі можна назвати повсякденним: там багато побутових епізодів, анекдотів, кумедних пригод. Одного разу герої вирішують відправитися в подорож по Темзі і, природно, потрапляють в різні безглузді і смішні ситуації, але виходять з них, зберігаючи істинно британську незворушність і почуття власної гідності.

Трохи поговоримо про Англію та англійською народі. По суті, що таке Англія? Це явище унікальне і парадоксальне, країна з віковою монархією,

старовинними традиціями, стриманими людьми і з незмінним чаюванням о п'ятій годині. Кількома словами, звичайно, не можна описати цю прекрасну країну, в якій багато дивно. Взяти хоча б те, що країна не має певної назви. Всі звичайно знають, що Англія – частина Великобританії, вона ж – Британії, куди крім неї входять ще і Шотландія з Уельсом, в свою чергу входять до складу Сполученого королівства разом з Північною Ірландією, вже в свою чергу входить в Британські острови (з Республікою Ірландією і низкою невеликих островів) [Воркачев 2002, с. 83]. А живуть на островах, відповідно, англійці, шотландці, валлійці, ірландці, а ось представника британців в «чистому вигляді» знайти вже практично неможливо.

Англійців не дарма вважають «дивними людьми». Ще б пак, якщо по неділях в Європі навіть найбільшій людина одягає свій найкращий костюм, намагається виглядати респектабельніше, то в Англії ж навіть найбагатший автомобільний магнат надягає в цей день якісь химерні лахміття і не голиться. В Європі говорити про погоду не прийнято, в Англії ж, навпаки, якщо не повторювати після кожного вітання «Прекрасний день, чи не так?» Співрозмовники дуже образяться [Гачев 1995, с. 178]. В Європі недільні газети виходять в понеділок. В Англії, країні екзотичних звичаїв, вони виходять по неділях. Дізнавшись трохи про цю країну і про деяких незвичайних традиціях можна знову звернутися до гумору.

Англійський гумор з'явився не вчора. Це підтверджується тим, що властивість сміятися над собою і над іншими культивувався століттями, зважаючи найважливішим гідністю людини» [Головко 2007, с. 208]. Англійські старовинні книги хороших манер стверджують, що «почуття гумору можна і потрібно культивувати», а «ідеальний» чоловік повинен неодмінно мати почуття гумору, інакше він буде далекий від досконалості.

Ще один доказ того, що англійський гумор виник давно, це випадок, який відображений в історії. Син Генріха II, Едуард I, підпорядкував Уельс англійській короні в 1284 році, давши валлійцям обіцянку, що над ними не буде стояти людина, що говорить по-англійськи. І поставив над ними свого

новонародженого сина (в пам'ять про цю подію з 1301 року по теперішній час спадкоємці англійського престолу носять титул принца Уельського).

Саме цей випадок вважається початком формування звичного англійського гумору. На початку ХХ століття велика радіостанція в Вашингтоні запропонувала послам різних країн відповісти по телефону на питання: «Чого б Ви хотіли в Різдво?» Французький посол побажав миру в усьому світі – перемоги над світовим імперіалізмом. Посол Його Величності відповів (в прямому ефірі): «Як мило, що ви запитали, я б хотів зацукрованих фруктів» [Головко 2007, с. 208].

Англіїці охоче потішається своєю незворушністю і повільністю, потішаються над власними промахами, помилками і курйози. Одним з таких прикладів може послужити випадок, коли під час свого візиту в США королева Єлизавета II вимовляла вітальну промову перед членами конгресу. Трибуну з мікрофоном встановили занадто високо для її зростання, і присутні могли бачити тільки її капелюх. З цього приводу у пресі було висловлено багато їдких зауважень, і коли під час свого другого візиту королева звернулася до конгресменів з промовою, почавши її словами: “*Dear gentlemen, I hope you can see me now*”. – Шановні панове, я сподіваюся, на цей раз ви мене бачите. У відповідь пролунав вибух реготу [Гумбольдт 2000, с. 259].

Відома англійська приказка говорить, що у кожного в рукаві свій дурень – *everyone has a fool in his sleeve*. І англійці повністю виправдовують це твердження. Звичайна дружня бесіда в Англії – це напівсерйозно пікіровка і обмін дотепними висловами, коли кожен підхоплює думку іншого і продовжує жарт. Щоб взяти участь в такій бесіді на рівних, мабуть, потрібно народитися англійцем. Або, як мінімум, дуже хотіти навчитися розуміти всі тонкощі гумору англійців.

Якщо з вами затіяли суперечку в пабі – це всього лише розвага, до слів не можна ставитися занадто серйозно, краще теж пожартувати у відповідь. Взаємні посмішки забезпечені.

Використання фрази “*Yeah, right*”. У російській варіанті це прозвучить як «Ага, звичайно». Категоричні твердження, як правило, прийнято сприймати з іронією. Якщо ж ти поки новачок в світі англійської сарказму, стався з побоюванням до ствердною реплік [Зацний 2007, с. 47].

Якщо ви вирішили попрактикуватися в сарказм – будьте обережні! Сарказм – це гра протилежностей, ми говоримо протилежні речі того, про що думаємо, що вважаємо правильним.

Відсутність посмішки. Сарказм англійською ніколи не говорять з посмішкою на обличчі. Англійська сарказм – це друга мова манірних дам і чемних джентльменів, кмітливих дворецьких і інших мало усміхнених персон. Іноді його нелегко розпізнати, адже сарказм ховається за непроникною маскою холодної ввічливості [Николаев 2000, с. 58].

Відсутність правил, так як сарказм невловимий і нездоланний, він легше пориву вітру і при цьому здатний руйнувати стіни холодної відчуженості. Акторська гра, міміка, жести, інтонація, слова – все це інструменти сарказму. Так використовуй їх. Щоб краще переймуться британським гумором, ми рекомендуємо вам подивитися британські телешоу.

Отже, незважаючи на стереотип незрозумілості, серйозності і неусміхненість англійської нації, англійська класична література рясніє достатньою кількістю авторів, у творах яких завжди є місце гумору, навіть якщо цей твір належить до жанру трагедії чи драми. І в цьому знову простежується особливість нації: вміння бачити і розуміти смішне в серйозному і навпаки. Англійська класична література широко відома в світі, багато творів англійських письменників екранізовані. Відмінні риси англійського гумору – це загальнонаціональних, типовість для всієї нації; відсутність перешкод для сміху, вміння посміятися над собою; тонка гра слів; вміння пожартувати над чимось недоторканим, не допускаючи при цьому блюзнірства; благодійна спрямованість.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ БРИТАНСЬКОГО ГУМОРУ У РОМАНІ Ч. ДІККЕНСА «ПОСМЕРТНІ ЗАПИСКИ ШКВІКСЬКОГО КЛУБУ»

2.1 Основні положення методу лінгвістичного аналізу

Однією з ключових проблем загального мовознавства є проблема методології, тобто методів дослідження мови. Відомо, що будь-яка галузь людського пізнання повинна мати поряд з об'єктом і предметом вивчення певні методи дослідження, чим досягається науковість результату. Лінгвістика протягом історії свого розвитку створила власні (спеціальні) методи.

Ковбасюк вказує, що термін лінгвістичні методи означає спосіб пізнання та тлумачення мовних явищ, які втілюються у певну систему логічних, послідовних дій мовознавця для збирання, обробки та узагальнення фактів лінгвістичного дослідження [Ковбасюк 2008, с. 8]. Будь-який метод лінгвістичного дослідження зумовлений метою, завданнями та аналізованим матеріалом будь-якого лінгвістичного пошуку.

Метод лінгвістичного опису та спостереження (описовий метод) полягав в інвентаризації та систематизації, класифікації та інтерпретації структурних, семантичних та функціональних властивостей британського гумору, що дало можливість встановити корпус аналізованих одиниць. В описовому методі використовуються прийоми зовнішньої та внутрішньої інтерпретації. Прийоми зовнішньої інтерпретації поділяють на два види: а) у зв'язку із позамовними явищами (соціологічними, логікопсихологічними, артикуляційно-акустичними); б) у зв'язку з іншими мовними одиницями (прийоми інтерпретації) [Кочерган 2006, с. 236].

Отже, загальнонауковою методологічною основою нашої роботи

виступав лінгвістичний опис та спостереження. Який посідає важливе місце в описі характерних рис «британського гумору» у романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу». Дослідницькі завдання дипломної роботи вирішуються шляхом використання сукупності методів та методик: у ході дослідження використовувався описовий метод; порівняно метод; метод лінгвістичного опису; метод комплексного аналізу тексту.

2.2 Особливості вияву британського гумор у романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу»

Британський гумор набув зовсім особливого значення у творах Ч. Діккенса. У ньому чудово представлені різні грані ефектів створення комічного з дотепністю автора.

Серед численних творів автора цей роман можна назвати чудовим зразком прояву відтінків гумору письменника, а також початком нового часу для національного гумору. Твір яскраво представляє органічне та складне переплетення дотепності, фантазії та гумору автора.

Саме у творі «Посмертні записки Піквікського клубу» англійський гумор набув нових фарб, надавши читачеві можливість посміятися з різноманітних комічних характерів, що представляють усі сторони національного гумору. Чудовий гумор характерів, створений Діккенсом, дозволяє нам розглянути та проаналізувати у цьому романі особливості розвитку британського гумору та різні способи створення комічного ефекту.

Крім того, саме значення твору не можна звести лише до опису кумедних пригод клубу, у романі також чути соціальні мотиви. Тут автор критикує і сміється з порядку висування кандидатів до лав членів парламенту, використовуючи шантаж, підкуп, обман. Письменник виступає проти корупції, створюючи яскраві портрети хабарників.

Завершуючи роботу над твором, Діккенс писав: «Є темні тіні землі, але тим яскравіше здається світло. Деякі люди, подібно до кажанів або сов, краще бачать у темряві, ніж при світлі. Ми, не наділені таким органом зору, вважаємо за краще кинути останній прощальний погляд на примарних товаришів багатьох годин самотності в той момент, коли на них падає яскраве сонячне світло».

У цих рядках він усвідомлено звернув увагу все світле і радісне. Він намагається утвердити ідеал, пов'язаний з його уявленням про взаємну прихильність людей.

У «Посмертних записках Піквікського клубу» проявляється романтичний початок. Тут показано утопічна картина щасливого існування групи людей, котрим чужі поняття обачності і гонитви за багатством. Діккенс влаштовує долю кожного свого героя благополучно, даруючи радість, щастя та веселощі. У фіналі роману оживає дух свята.

Варто зазначити, що С. Піквік, будучи одним із перших героїв, розкриває справжню людяність у поєднанні із зовнішньою наївністю, безглуздістю та смішністю, безглуздому, що важливо і для передачі певного національного гумору в його характері.

Здавалося, що роман «Посмертні записки Піквікського клубу» був написаний випадково. Спочатку його задумали як серію супровідного тексту до малюнків Р. Сеймура, присвячених спортивним авантюрам деяких джентльменів. При виході окремих випусків роману в тираж текст став набувати все більшого інтересу читача, що призвело до створення грандіозної комічної епопеї.

Центральною фігурою роману став добродушний дивак містер Піквік – комічний мислитель і невдалий, проте зворушливий благодійник людства. До кола членів клубу, організованого Піквіком входять: невдалий спортсмен Вінкль, закоханий Тампен, поет Снограсс і жартівник-балагур, а також слуга Піквіка Сем Уеллер, який є портретом класичного носія національної гумористичної британської мудрості.

Безкорисливість і шляхетність взаємин, що існують у клубі, протиставлені навколишньому буржуазному світу, утворюючи там найбільш мандрівну ідилію. При своїй зовнішній недосконалої, герої комедії постають уособленням оптимізму та віри автора у позитивні якості характеру людини, з одного боку. І є способом критичного оцінювання буржуазності світу, з іншого. Зображуючи вибори в Ітенсуїллі, письменник критикує буржуазний парламентаризм, існуючу в ньому систему обману та підкупів, що супроводжує «чесні» вибори.

У портретах суддівських чиновників Діккенс викриває хабарництво та бюрократизм. Однак, розглядаючи роман в цілому, до його головних характеристик можна віднести: життєрадісні веселощі, світлий оптимізм, і безтурботний гумор. Тут яскраво виражено романтичний початок ранніх робіт Діккенса, представлений утопічною картиною цілком щасливого та безтурботного життя безкорисливих людей. Автор влаштовує долі своїх героїв благополучно. Варто відзначити, що атмосфера твору пронизана веселощами, які зважають на гуманістичні принципи. «Посмертні записки Піквікського клубу» і – гімн доброти, людяності та чуйності.

М. В. Урнов писав: «У творчості Діккенса знайшло найповніший художній вираз той гуманний початок, який став проникати все сильніше і сильніше в європейську літературу. Усі «принижені і ображені», всі страждають, особливо причин соціального характеру, придбали собі у цьому письменника глибоко співчуваючого захисника, що з'явився водночас і шляхетним противником, і викривачем винуватців цих страждань, і дивовижним винахідником те, що його спостережливий погляд знаходив смішного, вульгарного та темного в сучасному йому суспільстві».

Чудово охарактеризував творчість Діккенса його сучасник Тен своїм висловом: «По суті, роман Діккенса резюмується однією фразою: будьте добрішими і любите. Вірите, що гуманність, співчуття, прощення – це те, що є найпрекрасніше в людині; вірите, що серцеві виливи, ніжність, сльози – найблагородніший, найсолодший у світі» [Урнов 1997, с. 73]. Принципи,

викладені вище, письменник вміло застосував у творчості як справжній художник. Багато образів, створених ним, завжди залишатимуться істинними типами та типажами.

Таким чином, можна з впевненістю стверджувати, що обраний роман Ч. Діккенса якнайкраще підходить для того, щоб уявити та проаналізувати особливості британського гумору, а також виявити частоту використання методів створення комічного та особливості гумору самого письменника. Джерело реалізму письменника полягало у його баченні світу очима звичайної людини, відкидаючи привілеї; а джерело фантазії – у співчутті та вірі в людину, непримиренності до гноблення та злиднів, переконаність гуманіста у здатності людини змінити світ, змінивши насамперед себе.

2.3 Характер героїв як одне з головних джерел гумору у романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу»

У творі Ч. Діккенса мови персонажів відіграють провідну роль при створенні гумору, і те, як персонаж словесно висловлює свої думки, є його ключовою характеристикою.

У підтексті твори можна побачити введені письменником елементи пародії елементи у викладі персонажів. Урочистість, пишномовність і пихатість мови в поясненнях, наприклад, піквікіста Тапмена не ототожнено з дійсним станом речей. Така невідповідність висловлювань із реальністю служить засобом створення комічного ефекту:

“It is indeed a noble and a brilliant sight, said Mr. Snodgrass, in whose bosom a blaze of poetry was rapidly bursting forth, to see the gallant defenders of their country drawn up in brilliant array before its peaceful citizens; their faces beaming – not with warlike ferocity, but with civilized gentleness; their eyes flashing not with the rude fire of rapine or revenge, but with the soft light of humanity and

intelligence”.

Градація сміху зростає, коли слова Тапмена доповнюються автором твори:

“The soft light of intelligence burned rather feebly in the eyes of the warrior”.

Подібне зустрічається в деяких промовах самого Піквіка та інших героїв, але пародійні прийоми ми розберемо пізніше. Окремо варто відзначити промови дотепного веселуна роману – Семюеля Уеллера, слугу містера Піквіка.

Сем Уеллер є найбільш живий образ роману, його думки, що стають афоризмами, надзвичайно точні на стільки, що їх можна назвати витонченими. Його фрази набули відповідного терміна – «уелеризми».

Представимо читачеві кілька з них:

“The next question is, what the devil do you want with me, as the man said, wen he see the ghost?”; “He wants you partickler; and no one else'll do, as the devil's private secretary said ven he fetched away Doctor Faustus” replied Mr. Weller.

Сем Уеллер неймовірно іронічно оцінює оточуючих його людей:

“Wot's the matter with the man, said Sam, indignantly. Chelsea water – works is nothin' to you. What are you melting vith now? The consciousness willainy?”

Судження цього персонажа пронизані прихованою, але досить гострою іронією. Про вічно аморфний Джо Сем говорить так:

“I should rayther ha' thought, to look at you, that you was a labourin' under an unrequited attachment to some young 'ooman”.

Саме він несе у собі культуру британського народу і є яскравим носієм національного гумору. На думку Г. Честертона англійському національному гумору характерна наявність зв'язку з народною сміховою культурою, найточніше відображення комічна стихія у романах отримує рахунок образів «людей з народу». «Англійський бідняк живе у світі гумору, він дихає

іронією... Це вічне джерело дивного глузування ніде не втілено вірніше, ніж у Веллер» [Честертон 1982, с. 31]. Слід також сказати, деякі висловлювання Сема відтворюють характер чорного гумору:

“There's nothin' so refreshin' as sleep, sir, as the servant-girl said afore she drank the egg-cupful o'laudanum”.

Однак у промовах С. Велера немає місця різкій критиці будь-якого явища, його глузування носять цілком невинний і м'який характер, незважаючи на властивий йому чорний гумор. Сем – персонаж, який контрастує з Піквіком. Саме цей образ дотепного персонажа виглядають у творі найживішим та найповнішим. Незважаючи на помилки в його вимові, на його боці вона читача. Відзначаючи добродушність, оригінальність і зворушливість листа старшого Уеллера (ще одного дотепника роману), можна дійти невтїшеного висновку про симпатії Діккенса до таких героїв з народу, що і стало причиною володіння образами блискучого і яскравого почуття гумору.

У роботі Бергсон «Сміх» автор стверджує, що сміх підкреслює неухважність людей [Бергсон 1992, с. 34]. Справді, всі піквікісти розсіяні, ця розсіяність і є приводом для глузувань письменника. *“Mr. Tupman had saved the lives of innumerable unoffending birds by receiving a portion of the charge in his left arm”* – ця цитата ключова щодо цих кумедних людей. Безглуздість їхніх дій, що ретельно приховується за дещо напускною важливістю і пихатістю свідомістю власної значущості, відображена в романі.

Образи Тампена, Снодграса та Вінкля сповнені впевненості в собі, Діккенс подає нам цих персонажів у надзвичайно урочистій та пихатій манері.

“On his right sat Mr. Tracy Tupman – the too susceptible Tupman, who to the wisdom and experience of maturer years superadded the enthusiasm and ardour of a boy in the most interesting and pardonable of human weaknesses – love”.

Проте, читаючи твір, ми розуміємо, що всі подібні твердження тут –

профанація, адже «герої» роману, за своєю суттю, не такі значущі. Вони стають привабливими завдяки комічному окресленню, яке поєднує в романі Діккенса іронію та милування безглуздістю героїв.

Абсолютно безликий персонаж, проте ми не можемо не звернути уваги на людину, яка вічно жує і засинає.

“Everybody was excited, except the fat boy, and he slept as soundly as if the roaring of cannon were his ordinary lullaby”.

Звичайно, ми розуміємо, що Діккенс неймовірно перебільшує, але за рахунок цього персонажі оживають. Така об'ємність Джо є прямим продовженням його «внутрішньої» убогості. Тут комічний взаємозв'язок зовнішності та внутрішнього світу розкривається за допомогою співвідношення обох сторін, де недоліки духовної природи не протиставлені, а доповнені фізичною природою персонажа.

Подібна думка зустрічається і в англійського дослідника *J. Kincaid*, він назвав «півквістів», як *“mechanical humans”*, пов'язуючи їхню «механічну природу» не з розсіяністю, як Бергсон, а з духовною ізоляцією: *“The long procession of mechanical humans and living things in Dickens suggests not only his typically Victorian position as revivifying artist, not only his vision of human beings fundamentally isolated from one another and from their environment, but also because of laughter as a rhetoric tool to enlist his readers in a protest against isolation and mechanistic dominance, and in support of imaginative, sympathy and identification with others”* [Kincaid 1971, p. 14].

Але дивацтво та оптимізм, які змушують сміятися, робить їх близькими та милими читачеві. Так, через дружелюбність і лагідність такого сміху ми не помічаємо їх обмеженості, вузькості, важких умов, у яких вони живуть, але це ще одна з характеристик Діккенса як письменника. У листах Діккенсу *Andrew Lang* називав півквістів найкращими гумористичними створіннями письменника [Lang 1999, p. 7-8]: *“And these characters, assuredly, are your best; by them, though stupid people cannot read about them, you will live while there is a laugh left among us”.*

Отже, значну роль у створенні гумористичного ефекту відіграє мовлення персонажів, і те, яким чином персонаж висловлює свої думки, і це є ключовими характеристиками самих персонажів. Автору вдалося створити не тільки ефект щирого гумору, але й дотепність персонажів, які володіють талантом естетично оцінювати і загострювати протиріччя реальності таким чином, щоб комізм став відчутним і наочним.

2.4 Роль гумору в образі містера Піквіка

Безперечно, містер Піквік – центральний персонаж першого роману Діккенса. Для його опису автор використовує безліч різних прийомів створення комічного. Важливим є той факт, що образ Піквіка єдиний у романі не залишається незмінним, а внутрішнє змінюється протягом розповіді. Про цю еволюцію кілька безглузлого і дивакуватого на початку Піквіка говорили багато літературознавців. Гіссін у книзі “*The Immortal Dickens*”, що спершу представлений Діккенсом «Великий чоловік» був “*the puppet of farce*” (фарсова лялька), але потім головний герой роману “*develops into a very human personage*” [Gissing 1995, p. 39]. Розберемо перший, «фарсовий» етап становлення особистості містера Піквіка, проаналізуємо комічні прийоми, представлені автором тут.

Лінгвіст Є. Ю. Генієва писала: «Піквік – перший серед мудрих диваків Діккінсона, настільки близький йому, стверджують, всупереч усім раціональним життєвим правилам, образ непереможного добра» [Гениева 2015, с. 43].

Роман починається засіданням Піквікського клубу, в описі якого автор використовує іронію, побудовану на пародійному обіграванні предмета. Одним з об'єктів нещадної іронії Діккенса стає містер Піквік, для опису якого автор використовує блискучі епітети: *gigantic brain of Pickwick, great man*

тощо. Містер Піквік діяльний, незважаючи на те, що галузь наукових інтересів голови клубу викликають усмішку:

“The sat the man who had traced to their source the mighty ponds of Hampstead, and agitated the scientific world with his Theory of Tittlebats, as calm and unmoved as the deep waters of the one on a frosty day, or as solitary specimen of the ether in the inmost recesses of an earthen jar”.

У першій частині роману, саме до судового процесу, іронія була основним прийомом створення комічного, говорячи про образ містера Піквіка. Ось, наприклад, один із його вигуків:

“‘Such,’ thought Mr. Pickwick, ‘are the narrow views of those philosophers who, content with examining the things that lie before them, do not to the truths which are hidden beyond’.

Згадаймо знамените порівняння містера Піквіка із сонцем: *“burst like another sun from his slumbers”.*

Піквік, як сам себе визначає, лише «спостерігач людської природи» (*“an observer of human nature”*), він бачить лише зовнішній бік будь-яких речей, не помічаючи при цьому справжньої грубості та підлості. Свого апофеозу іронія досягає в записках Піквіка, коли «мудрець» виносить свої глибокодумні думки про те, що відбувається. Тут сміх викликають не стільки записи, скільки судження джентльмена, в яких він постає неймовірно наївним бовдуrom.

“It was but the day before my arrival that one of them had been most grossly insulted in the house of a publican. The barmaid had positively refused to draw him any more liquor; in return for which he had (merely in playfulness) drawn his bayonet, and wounded the girl in the shoulder. And yet this fine fellow was the very first to go down to the house next morning and express his readiness to overlook the matter, and forget what had occurred!”

Словосполучення *“fine fellow”* Піквік часто вживатиме навіть щодо найбільш непередбачуваних персонажів.

У здібності завжди йти на компроміс без боротьби містер Піквік не знає

рівних, він говорить про вибори в Інтенсуїллі: “*Shout with the largest*” («кричіть з тими, кого більше»), що автор коментує з іронією: “*Volumes could not have said more*” («фоліанти не могли сказати більше»). Проте насмішка письменника не перетинає межі теплої та доброї іронії, адже саме цим дещо дивакуватим джентльменом Діккенс насправді милується. Сем Уеллер охарактеризував його так: «Ангел у коротких штанях та гетрах».

Сам автор також поділяє цю думку. За всієї своєї безглуздості і певною мірою відстороненості від життя, головний герой роману чесний, шляхетний і справедливий. Ці його якості розвиватимуться під час розвитку сюжету. По суті, нареченому нічого не заважало. Піквік досить забезпечений джентльмен, проте зі своїх принципів він не бажає віддавати і пенні Фоггу та Додсону, називаючи адвокатів розбійниками (*robbers*).

На початку роману Піквік постає читачеві як глава Піквікського клубу, який вивчає «загадкові криптограми на камені». “*This is some very old inscription, existing perhaps long before the ancient alms-houses in this place. It must not be lost*”. Філолог *J. Kincaid* відзначив якусь відстороненість містера Піквіка, який, на його думку, на початку роману більше схожий на “*mechanical human*” [Kincaid 1971, p. 16], ніж живу людину. Під час судового позову Піквік пройшов ініціацію, що навчило його жити по-справжньому:

“*Like Mr. Pickwick, we too are initiated, primarily through the rhetoric of laughter*”; “*He must suffer and emerge from that suffering less bland and more fully human*”.

Цікаво, що коли порозумнішав і подорослішав Піквік не виглядає настільки ж смішним, порівнюючи з його образом на початку, однак у кількох своїх оцінках він зберіг палку доброзичливості, яка недалеко від комізму (візьмемо, наприклад, сцену зі студентами Елленом та Соєром).

Заключна промова голови клубу, де він анонсує своє усунення від справ, представляється читачеві урочистою та навіть сумною. Тут несподівано немов заперечується поетика роману Діккенса. Цього письменник досягає відмовою Піквіка від життя простого «спостерігача» та

його загадковим вигуком, що тепер перед ним «відкрилося щось», що й стало перешкодою для проведення вільного часу в колі піквікістів.

І треба поставити питання, що стосується особистості головного героя роману. Чи зумів він стати іншою людиною? Можливо, що сам автор перебільшив з фарсовою буфонадою і в нього з'явилося бажання перейти до нових образів та інших художніх прийомів? Заключна мова центрального героя є своєрідним прощанням і самого Діккенса зі стихією такого самодостатнього і безтурботного гумору, де не було місця викривальному гротеску, сатирі та «серйозності» загалом.

Письменник Г. К. Честертон порівняв героїв роману з богами та ангелами «У певному сенсі він кращий, ніж роман з сюжетом і розв'язкою не передати цього духу вічної юності, цього відчуття, що Англією блукають боги» [Честертон 1982, с. 47]. Жоден роман з сюжетом і розв'язкою не передати цього духу вічної юності, цього відчуття, що Англією блукають боги.

Своєю чергою Сільман зазначила, що «Піквікський клуб» – це роман без героя, тому що головною дійовою особою у творі є сама комічна стихія: Піквікський клуб – це роман-утопія. Утопія про веселощі, про сміх, про людське щастя [Сільман 1970, с. 45]. І основним його героєм є не містер Піквік, не С. Веллер, не Вінкль, не Сногдграсс і не Тапмен, а сміх, веселощі, радість, щастя на землі.

Отже Ч. Діккенс описує персонажа в образі якогось «філософа», трохи дурного і проживає своє життя, займаючись великою «теорією Колюшки». Коли письменник підсилює ефект комічного, він допомагає бути вкрай самовпевненим Піквіком. Йому не спаде на думку, що така діяльність головного героя, по суті, зовсім незначна і не становить жодної цінності для суспільства.

2.5. Аналіз ефектів комічного у романі «Посмертні записки Піквікського клубу»

2.5.1. Пародія і її прийоми в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу». Говорячи про пародії у Діккенса, слід зазначити, що цей термін можна розуміти у двох значеннях. У першому випадку, пародія – це наслідування іншого предмета, тобто спроба зімітувати його особливості. У другому випадку вона є стилістичним обіграванням ситуації, що полягає в невідповідності предмета зображення пафосу, з яким цей предмет описаний письменником.

Пародія, в початковому її розумінні, знаходить своє вираження у романі здебільшого образ містера Джингла. Професія цього «зеленого фракту» також «розмовляючи». Він – колишній актор, тому об'єктами його глузливої пародії стали учасники клубу, яких він часто називає уривчастими словами: “*sportsman*”, “*lover*”, “*poet*”. Джингл не є однозначним лиходієм, оскільки будучи циніком, він прозріває і висміює за допомогою натяків та пародії природу діяльності клубу Піквіка та його учасників.

“Jingle is clearly not the real villain; in fact, his impulses are generally proper, and he is often an index of values, directing our laughter towards all that denies the flexibility and reality of the human spirit”.

Його пародії не можна віднести до чистого гумору, адже в них звучить гостра критика, що ближче до сарказму. Пародію ми також зустрічаємо лише на рівні стилістики. Тут широко представлений один із її видів – травестія, вона передає невідповідність художнього окреслення предмету зображення. Банальні та низькі предмети зображуються за допомогою високої, пихатої та урочистої лексики.

Травестія у романі «Посмертні записки Піквікського клубу» представлена одним із способів трохи іронічно та добродушно посміятися з позбавлених сенсу предметів. Свій вираз вона знаходить із перших сторінок твору Діккенса. Звернімо увагу, як описується засідання клубу і важливість

цієї події:

“He had felt some pride – he acknowledged it freely, and let his enemies make the most of it – he had felt some pride when he presented his Tittlebatian Theory to the world; it might be celebrated or it might not”.

Образ Піквіка у першій частині також виступає об'єктом пародії. Автор порівнює його із сонцем. Зберігаючи високий пафос, Діккенс облагороджує кожен дію героя. Всі його дії, вчинки та просто механічні рухи представлені неймовірно піднесено:

“He looked to the right, but he saw nobody; his eyes wandered to the left, and pierced the prospect; he stared into the sky, but he wasn't wanted there; and then he did what a common mind would have done at once – looked into the garden, and there saw Mr. Wardle”.

Але містер Піквік та його доброта симпатичні письменникові, тому сміх над його образом більше нагадує добре жартування. Як об'єкти пародії виступають й інші персонажі:

“Now George Nupkins, Esquire, the principal magistrate aforesaid, was as grand a personage as the fastest walker would find out, between sunrise and sunset”.

Таким чином, автор використовує пародію як один із основних прийомів комічного у своєму творі, з чим читач стикається в ході всього роману. В образі містера Джингля пародія виражена найяскравіше, що важливо, адже ця людина далеко не останній персонаж у творі. Саме він висміює саму природу діяльності «півквітів» за допомогою пародії та натяків.

2.5.2. Іронія в творі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу». Саме витончена та тонка іронія була одним із подібних методів характеристики персонажів. Вона відрізняється від гротеску, заснованого на перебільшеннях, та від комічних ситуацій та

положень, про які ми говорили раніше. Жарти і сам гумор Діккенс стали більш витонченими.

У романі «Посмертні записки Піквікського клубу» можна виділити кілька способів вираження іронії автором: 1) добра іронія автора над персонажем; 2) зла іронія автора над персонажем; 3) смішні постійні характеристики, які виділяють в образі якусь дивність; 4) повторення героєм тих самих фраз, що створює комічний ефект; 5) каламбури, які мають іронічний підтекст; 6) іронія над персонажем за допомогою його слів (вид тонкої іронії).

Саме добра іронія над персонажами в романі огортає всю розповідь. Діккенс прагне створити зв'язок персонажа з його світом речей. І часто людина в романі замінюється своєю якоюсь виразною річчю. Іронія виражається метонімічним перенесенням. Наприклад, містер Джингль представлений лаконічним *“the green coat”* («зелений фрак») і таке ін.

Іронія у романі іноді може межувати з сумом. Навряд чи подібне викличе сміх, але письменник усе розглядає крізь комічного призму і знаходить кумедні образні порівняння для невеселих сцен. Також іронія іноді межує із сарказмом.

Найчастіше іронію у Діккенса ми зустрічаємо при зверненні письменника не до найприємніших предметів. Відомо, що іронія – невідповідність між зрозумілим і сказаним. Автор впроваджує цей прийом, говорячи про різні предмети, здавалося б, природно і серйозно, але вони одержують негативну оцінку.

Для аналізу стилістичної іронії у романі потрібен широкий контекст. Так, наприклад, у «Записках Піквікського клубу» письменник часто використовував іронію. Цей стилістичний прийом Діккенс впроваджує за уявлення читачеві містера Джингля. Письменник подає його мовну характеристику так:

“Never min,” said the stranger, cutting the address very short, “said enough – no more; smart chap that cabman handled his fives well; but if I'd been your

friend in the green jimmy – damn me – punch his head – 'cod I would – pig's whisper – pieman too, – no gammon”.

Потім слідує мова автора: “*This coherent speech was interrupted by the entrance of the Rochester coachman, to announce that...*”. Письменник охарактеризував манеру мови Джінгля словом “*coherent*”, що є яскравим прикладом іронії тут.

У романі “*The Posthumous Papers of the Pickwick Club*” («Посмертні записки Піквікського клубу») сценам судочинства, образам судових клерків, адвокатів, суддів присвячено кілька епізодів, насамперед сцени розгляду за звинуваченням містера Піквіка у порушенні обіцянки одружитися. Загальний гумористично-іронічний характер роману проявляється у названих епізодах. Комічність та іронічність образів судових чиновників та самої процедури судочинства створюється за рахунок наступних прийомів.

По-перше, неодноразовим повторенням слів величі по відношенню до своєї персони (якими, за зауваженням автора, вважають себе суддівські чиновники), а також інших слів, що семантично сягають даного поняття. Так, у підзаголовку до глави XXXI написано, що вона «присвячена юриспруденції та різним великим знавцям, які її вивчили». Насправді, розповідь про цих, нібито «великих» знавців починається з класифікації різноманітних адвокатських клерків та їх відповідності певним соціальним схемам, дрібним, незначним, але претензійним.

Контраст, який формується на основі показу їхнього реального життя та опису їх спроб відповідати величі, формує іронію, яка є основним стилістичним прийомом у романі “*The Posthumous Papers of the Pickwick Club*”.

Сатиричну оцінку отримують зазвичай незначні службовці, клерки, які вважають себе важливими особами. Наприклад, королівський юрисконсульт Снаббін. Навіть його клерк названо автором «великим клерком великого королівського юрисконсульта». Підлікове ставлення клерка Моллерда до Снаббіна проявляється і в його репліках («–Побачити королівського

юрисконсульта! Ні, це надто безглуздо!» [Діккенс 2003, с. 92]), і в його діях: *“He walked out with silent steps ... soon returned on tiptoe and informed Mr. Perker and Mr Pickwick that he had succeeded in persuading the Royal Counsel”*. При описі зовнішнього вигляду королівського юрисконсульта Снаббіна, Діккенс використовує прийом, при якому в одному реченні поєднує реальний план зображення та авторський коментар.

Так, наприклад, у пропозиціях із градаційним посиленням неохайний та неприємний вигляд Снаббіна автор пояснює його постійною зайнятістю юридичними справами. Як «величний» охарактеризований у романі і головний суддя Напкінс, та його «величність» показана, наприклад, за допомогою розгорнутої метафоричної гіперболи, що також створює комічний та іронічний ефект:

“...was the greatest person who could meet the fastest walker from sunrise to sunset on June twenty-first, which is the longest day of the year according to the calendar, which naturally provides the walker with the longest time to search”.

Характеристика судді Напкінса також дана в конструкції з однорідними членами: *“Napkins assumed an icy and formidable air and ordered the lady to be dropped, who, like all the precepts of monarchs, judges and other powerful earthly rulers, was immediately executed”* [Діккенс 2003, с. 45], де використано слова відповідної семантики. Всіляко підкреслюючи зовнішню помпезність суддівських чиновників та їхню велич, що напускається самими на себе, автор коментує дії та промову героїв, виявляючи їх хибну мотивацію.

Як бачимо, іронічний ефект при зображенні «великих» людей від юриспруденції у романі *“The Posthumous Papers of the Pickwick Club”* створюється як у контекстно тісному просторі (як ми вже ілюстрували в межах однієї фрази пропозиції), так і у контекстуально роз'єднаному просторі, на рівні сюжетно віддалених образів (королівські юрисконсульти Снаббін та Напкінс з'являються у різних епізодах).

Крім навмисного висміювання уявної величі у поведінці різних представників юриспруденції, Діккенс постійно звертає увагу на бруд, застій,

замшелість і погані запахи, що їх оточують, що, природно, викликає у читача відповідні аналогії. Крім того, як видно з авторських коментарів, суддівські чиновники постійно створюють видимість роботи, яка насправді порожня і безрезультатна. Авторські коментарі, які пояснюють дії чиновників, перемежуються у розповіді з прямими висновками про роботу судової машини. У брудних, низьких конторах адвокатів «видають судові рішення, підшивають скарги позивачів і приводять у дію багато інших хитромудрих пристроїв, винайдених для мук і мук підданих його величності і для втіхи і збагачення служителів закону».

Подібні узагальнюючі висловлювання про роботу англійської системи судочинства, які прямо містять авторську позицію, демонструють неприйняття автором, через її хибну діяльність чи злочинну бездіяльність. Саме ведення справи є рутинною виставою, що розігрується за давно встановленою формою. Суддівські чиновники говорять заплутаними беззмістовними фразами, вдаючи на себе важливий вигляд. В одному реченні з промови королівського юрисконсульта Базфаза налічується близько ста слів. Справжня сутність суддівської процедури знову розкривається в авторських коментарях. Наприклад, містер Скімпін «відкрив справу», «але коли вона відкрилася, то виявилось, що в ній майже нічого немає». А королівський юрисконсульт взяв слово і сказав: *“You learned from my highly learned friend, gentlemen, ”continued the Royal Counsel, knowing full well that the gentlemen of the jury learned nothing at all from the hints of a learned friend”*.

Як відомо зі змісту роману, Піквіка визнають винним у справі про порушення обіцянки одружитися, однак він не визнає себе таким, відмовляється сплачувати судові витрати та має вирушити до боргової в'язниці. Своє покарання він приймає спокійно, а всі події, що описуються, не впливають трагічно на його долю. Зберігається загальний іронічний тон роману «Посмертні записки Піквікського клубу».

Іронію не варто брати за гумор. Гумор, як явище певною мірою психологічного характеру, обов'язково пробуджує почуття смішного. Іронія

не обов'язково викличе сміх, що наочно відбито у романі крізь промови і вчинки персонажів.

Головна мета використання іронії у «Посмертних записках Піквікського клубу» – викликати певне гумористичне ставлення до різних явищ та фактів роману. Слід зазначити, що іронія у романі використовується з метою виявлення ставлення автора до фактів дійсності.

Таким чином, іронія, як один із найважливіших прийомів комічного, використаних автором, тісно переплетена з усією гамою почуттів учасників Піквікського клубу. Тонка іронія автора, вміло вкладена в уста героїв, створює приголомшливий комічний ефект і показує ставлення письменника до своїх персонажів.

2.5.3. Гротеск в описі персонажів в романі. Гумор письменника вміло вплетений у саму структуру роману. Практично всім персонажам та явищам притаманні певні комічні штрихи, виділення та яскравість яких залежать від характеру явищ, ролі персонажа у структурі самої розповіді.

Стихія комізму у творі Чарльза Діккенса має всю гамму відтінків, від тонкої іронії до їдкого сарказму, проте гротеск тяжіє над усіма прийомами комічного.

Наголосити на одній рисі характеру людини і, поступово загострюючи, довести її до крайності – прийом, характерний саме для англійської національної літератури та самого британського гумору. Інтерес англійської літературної школи полягає саме у людині як цікавому об'єкті вивчення, у гумористичному ключі головне – його особливості та чудасії, що виявляються в характері. Адже навіть слово “*humor*” у початковому трактуванні має значення «панівної рідини» у тілі, що цілком співвідноситься з темпераментом.

Гротеск, під виглядом художньої образності, розуміється на двох різних значеннях. Відповідно до першого, гротеск є контрастним поєднанням

реального та фантастичного у художньому творі. У другому значенні гротеск має на увазі бажання довести якийсь явище в його зображенні до самої крайності, перебільшити і сильно підкреслити його. Гротеск у романі Діккенса представлений у другому його значенні. У рамках реалістичного зображення насправді, він створює гротескний комічний образ.

При тому, що гротеск виступає в ролі одного з головних літературних прийомів письменника і зустрічається як принцип побудови образного світу твору, ми помічаємо, що Діккенс часто використовує цей прийом у портретах. У його творі відсутні звичайні описи персонажів, подача образу відрізняється яскравістю, жвавістю та карикатурністю, де найменші деталі в одну мить передають саму сутність героя. Варто зазначити, що письменник не скупий на гумор і з однаковим комізмом вимальовує образи лиходіїв та добряків, звичайно, у комічній подачі персонажів будуть свої особливості.

Діккенс іноді використовує фарсові нотки в описі своїх персонажів. Запеклих диваків у автора не так багато. У романі до фарсових фігур можна зарахувати всіх учасників клубу. Однак, варто зазначити, що «півквісти», незважаючи на якусь безглуздість і дивакуватість, властиві їм, все ж таки здатні до ухвалення рішення і мають якісь думки, адже вони живі люди.

Діккенс часто впроваджує комічні прийоми щодо негативних образів. Єлізарова писала про «злий гротеск» автора, підкреслюючи, що «...трагічна подача цих образів не виключає їх окомічення. Тут – про новий різновид гротеску Діккенса [Єлізарова 1934, с. 25]. У ньому пафосу обурення та викриття більше, ніж сміху». Звернемося до «злого гротеску» першого роману письменника, феєрії безневинної ідилії та безтурботного сміху – «Посмертними записками Півквіського клубу».

За великим рахунком, слово «лиходії» щодо патріархального і безтурботного світу героїв «Півквіського клубу» дещо перебільшено, природно, у романі з'являються деякі сторонні елементи серед безтурботних «півквістів». Ці персонажі втілюють небезпеку. Однак в описі цих

особистостей письменник м'який, тут немає запеклого викриття, сама стихія даного роману не схильна до цього.

Перший персонаж, що вторгається в середу клубу і руйнує плани піквістів – містер Джингл. У його описі Діккенс використовує свій улюблений прийом – постійну характеристику з гротескним виділенням та перебільшенням якоїсь деталі в одязі, або певної риси характеру. Письменник називає Джингля лаконічним «*the green coat*» («зелений фрак»), який смішно облягає його плечі та спину.

Головна комічна характеристика Джингля у романі – його безладна і уривчаста і мова. В іншому цей персонаж не є винятковим, докладної портретної характеристики образу роману немає. Його помічник, нервовий і сльозливий, Джоб Троттер, представлений живішим:

“Nature's handwork never was disguised with such extraordinary artificial carving, as the man had overlaid his countenance with in one moment”.

Його комічну природу Діккенс розкриває за допомогою дотепних зауважень Сема Веллера. Він називає плаксивого лицеміра “*a portable engine*” (пожежний насос). Проте, на втіху читача, у в'язниці сталося чудове перетворення лиходіїв роману, на яке вплинув великодушний містер Піквік. Варто зазначити, що як тільки вони були спрямовані на істинний шлях, гумору в окресленні цих персонажів поменшало.

Цікавим є гротеск в описі ще одного негативного образу – містера Стігінса. Так описує його автор:

“He was a prim-faced, red-nosed man, with a long, thin countenance, and a semi-rattlesnake sort of eye-rather sharp, but decidedly bad”.

Епітет «червононосий» постійно зустрічається при згадці цього персонажа, що ще смішніше, якщо врахувати його рід занять.

У творі Діккенса зустрічається велика частка саме саркастичного гротеску, спрямовану переважно на представників будь-яких громадських установ. Письменник настільки яскраво виділяє іронію над бюрократичною машиною у романі, що ми вважали за потрібне розібрати цю тему окремо.

Гротеск, спрямований на висміювання негативних персонажів, загалом має досить м'який характер. Міркувати про «злий» гротеск тут було б якимось перебільшенням. У такому ідилічному середовищі добрих, хай і не позбавлених дивакуватості джентльменів, не відведено місця страшної та жорстокої реальності, всі «лиходії» цього світу будуть осоромлені і, звичайно, поставлені на місце.

Про гротескний опис громадських інститутів Чарльзом Діккенсом Джордж Оруелл писав: «Мені здається, що будь-яка критика суспільства у Діккенса швидше націлена на те, щоб змінити його дух, а не на те, щоб змінити його структуру [Оруелл 2007, р. 11]. Марно пов'язувати його з якимось певним засобом соціального лікування, тим більше – з якоюсь політичною доктриною»

У своїй творчості Ч. Діккенс представляє громадський інститут у центрі оповідання. Знайомство з такими установами та представниками громадських інститутів описуються письменником на межі сміху та плачу. У подібному ключі гротеск поступово набуває відтінків сатири. Його сміх – свідчення якогось внутрішнього подолання зла, яке викриває автор.

«Подолання зла» у «Записках» має гумористичний характер. Однак не можна назвати сарказм і сатиру у цьому творі їдкими та вкрай отруйними. Судовий позов місіс Бардл з містером Піквіком – центральна подія роману. Цей процес має характер фарсу, оскільки смішні причина подання справи суд, пояснення містера Піквіка та ситуація непорозуміння в цілому. Серед представників громадських інститутів, представлених Діккенсом з витонченою сатирою – адвокати Фогг та Додсон, суддя Напкінс, його помічник Джинкс, містер Потт та багато інших.

Додсон і Фогг постають, мабуть, найбільш неприємними особистостями роману, що чітко виражено уривку:

“Who was an elderly, pimply-faced, vegetable-diet sort of man, in a black coat, dark mixture trousers, and small black gaiters; a kind of being who seemed to be an essential part of the desk at which he was writing, and to have as much

thought or feeling”.

Тут Діккенс звертає увагу на безликі Фогга, що і є причиною його бездушності. Додсона автор описує як «повного, суворого на вигляд людина з гучним голосом». Ці образи не стільки смішні, скільки відразливі. Судові позови у справі місіс Бардл, які вони роздмухали, викликають у читача саркастичний сміх.

Діккенс використовує неймовірно тонкий гумор в описі протистояння двох різних політичних партій міста. Опозиціонери носять досить лаконічні назви – *“the buff”* і *“the blue”* (жовті і сині). Методами боротьби виступають зовсім різні та немислимі вчинки: замкнути партію супротивника у сараї під час передвиборних перегонів; зайняти абсолютно всі готелі міста, а супернику залишити лише пивні.

Свого апогею боротьба «жовтих» та «синіх» досягла під час бійки редактора «Ітенсуїлської газети» містера Потта та його політичного супротивника містера Сларка. Автор роману описує останнього досить іронічно:

“This,’ said the stranger – ‘this is gratitude for years of labour and study in behalf of the masses. I alight wet and weary; no enthusiastic crowds press forward to greet their champion; the lurch bells are silent; the very name elicits no responsive feeling in their torpid bosoms. It is enough,’ said the agitated Mr. Slurk, pacing to and fro, ‘to curdle the ink in one’s pen, and induce one to abandon their cause forever”.

Пафос і пихатість мови редактора «Жовтої газети» сповнені комізму. Варто зазначити, що у «Записках Піквікського клубу» гротеск у зображенні представників влади нерозривний із пародійним обіграванням предмета. З використанням високого стилю письменник розповідає про свідомо низькі предмети:

“Now George Nupkins, Esquire, the principal magistrate aforesaid, was as grand a personage as the fastest walker would find out, between sunrise and sunset”.

Аналізуючи образ і вчинки судді Напкінса ми розуміємо, що він всього лише йолоп, який не спромігся вникнути в деталі, готовий вершити своє правосуддя над кожним. Його безликий і плазун помічник йому під стать, низькопоклонство і раболіпство якого Діккенс вимальовує кількома фразами, створюючи образ порожнього «служителя закону»:

“Mr. Jinks looked humbly at the great man, and bit the top of his pen”. “Mr. Jinks, not knowing exactly what to do, smiled a dependent's smile”.

Комічним є також і діяч політичної партії «синіх» – містер Потт. Сміх викликає не лише його надмірне захоплення у політичній боротьбі, а й його спроби нав'язати свою думку «непосвяченим».

“A waverer,” said Pott solemnly. A waverer. I should like to show you a series of eight articles, Sir, that have appeared in the Eatanswill gazette. I think I may venture to say that you would not be long in establishing your opinions on a firm and solid blue basis, sir”, – він каже студенту Бобу Соєру. У відповідь одержуючи каламбур: *“I dare say I should turn very blue, long before I got to the end of them”.*

Наступним розберемо образ «червононосого» містера Стіггінса, якого ми згадували раніше. У його особі письменник висміює лицемірство служителів церкви. Що яскраво виражено крізь призму роздумів Уеллера про пожертвування для немовлят-негрят, яким, на думку Стіггінса, необхідні фланелеві жилети. А також грошовий виторг на «пастирський рахунок за воду».

Дотепному і чесному Уеллеру стає незрозумілими причини потреби води завсідника «Маркіза Гренбі», оскільки «від води йому не дуже багато користі, мало він споживає цього напою». Священнослужитель Стіггінс чудово описаний у саркастичних промовах Сема:

“The appearance of the red-nosed man had induced Sam, at first sight, to

more than half suspect that he was the deputy-shepherd of whom his estimable parent had spoken. The moment he saw him eat, all doubt on the subject was removed”.

Образ «шановного» служителя церкви доповнює його ж про шкоду алкогольних напоїв, яку сам священик висловлює ледве стоячи на ногах. Згодом Уеллер-старший виправляє Стіггінса із закладу, а останній не чинить опору.

При цьому в романі «Посмертні записки Піквікського клубу» Ч. Діккенс критикує лицемірство та несправедливість громадських інститутів, використовуючи м'який та поблажливий гумор. Літературознавець Т. Сільман говорив про це так: «Містер Піквік та його друзі взяті автором поза соціальним контекстом, і смішні пригоди, які вони переживають, не переходять межі безневинно-комічної» [Сільман 1970, с. 42]. Про дух подачі матеріалу G. Gissing зазначав: “...*In Pickwick he ridicules much more effectively by sheer exuberance of spirits...*” [Gissing 1997, p. 68].

Можемо прийти до висновку, що гротеск виступає в ролі одного з головних літературних прийомів письменника і зустрічається як принцип побудови образного світу твору, ми помічаємо, що Ч. Діккенс часто використовує цей прийом у портретах. У його творі відсутні звичайні описи персонажів, подача образу відрізняється яскравістю, жвавістю та карикатурністю, де найменші деталі в одну мить передають саму сутність героя. Варто зазначити, що письменник не скупий на гумор і з однаковим комізмом вимальовує образи лиходіїв та добряків, звичайно, у комічній подачі персонажів будуть свої особливості.

ВИСНОВКИ

У широкому сенсі «гумор» визначається як незлоблिवе-глузливе ставлення до окремих явищ життя і до світу в цілому. У більш вузькому значенні «гумор» являє собою метод самовираження творчої особистості, на основі якого створюються твори комічних жанрів. Серед них розрізняються високі і жартівливі форми. Перші включають твори художньої літератури і мистецтва, до жартівливих форм належать пародії, жарти, анекдоти, байки, примовки, частівки, карикатури, дружні жарти.

Гумор як особливий вид комічного виражає ставлення свідомості до об'єкта: до окремих явищ та навколишньої дійсності загалом. Відбувається поєднання зовні комічного трактування із внутрішньою серйозністю. Гумор налаштовує на серйозне ставлення до предмета сміху, розуміння істини. У кожній з розглянутих форм гумору – іронії, сатири, гротеску та пародії – сутність комічного залишається визначальною, але кожна форма має свої особливості, які розкривають її характер.

Англійський гумор має свою специфіку і по-своєму унікальний, що знаходить свій відбиток у типах гумору, які є популярними в Англії. Крім цього, величезний вплив на специфіку англійського гумору мають особливості національного характеру.

Відмінні риси англійського гумору – це загальнонаціональність, типовість для всієї нації; відсутність перешкод для сміху, вміння посміятися над собою; тонка гра слів; вміння пожартувати над чимось недоторканим, не допускаючи при цьому блюзнірства; благодійна спрямованість.

Значну роль у створенні гумористичного ефекту відіграє мовлення персонажів, і те, яким чином персонаж висловлює свої думки, і це є ключовими характеристиками самих персонажів.

Автор використовує пародію як один із основних прийомів комічного у своєму творі, з чим читач стикається в ході всього роману. В образі містера

Джингля пародія виражена найяскравіше, що важливо, адже ця людина далеко не останній персонаж у творі.

Іронія, як один із найважливіших прийомів комічного, використаних автором, тісно переплетена з усією гамою почуттів учасників Піквікського клубу. Тонка іронія автора, вміло вкладена в уста героїв, створює приголомшливий комічний ефект і показує ставлення письменника до своїх персонажів.

Гротеск виступає в ролі одного з головних літературних прийомів письменника і функціонує як принцип побудови образного світу твору. В романі відсутні звичайні описи персонажів, подача образу відрізняється яскравістю, жвавстю та карикатурністю, де найменші деталі в одну мить передають саму сутність героя. Варто зазначити, що письменник з однаковим комізмом вимальовує образи лиходіїв та добряків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдразакова Е. Н. Сопоставительный когнитивный и лингвокультурологический анализ русских, болгарских и английских анекдотов : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Тюмень, 2007. 24 с.
2. Бергсон А. Смех. Москва : Искусство, 1992. 327 с.
3. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. Москва : Худож. лит., 2003. 541 с.
4. Вержинская И. В. Лингвокультурологический анализ британской и американской юмористической фэнтези : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Челябинск, 2012. 23 с.
5. Гениева Е. Ю. Тайна Чарльза Диккенса : Библиографические разыскания. Москва : Книжная палата, 2015. 243 с.
6. Дземидок Б. О комическом. Москва : Прогресс, 1997. 221 с.
7. Диккенс Ч. Жизнь Дэвида Копперфильда, рассказанная им самим. Москва : АСТ, 2003. Кн. 1. 73 с.
8. Дистрибутивний аналіз. Методика безпосередніх складників: трансформаційний аналіз – методи лінгвістичних досліджень. URL: http://knowledge.allbest.ru/languages/2c0a65625b3ac68a5c53b88521216c27_0.html (дата звернення: 07.06.2021).
9. Ефимов А. И. Стилистика художественной речи. Москва : МГУ, 2000. 520 с.
10. Єфименко В. А. Дискурсивна характеристика потоку свідомості в англійській мові : автореф. дис. ... ступ. канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 1997. 16 с.

11. Жаров В. Е. К вопросу о стилистических средствах выражения иронического отношения в синтагматике. Москва : МИГУ, 1997. 257 с.
12. Жук Е. Е. Лингвокультурная специфика вербализации комического в языке произведений О. Генри. URL: <http://www.dereksiz.org/lingvokuleturnaya-specifika.html> (дата звернення: 07.06.2021).
13. Загорійчук А. Методи лінгвістичних досліджень. URL: <http://intkonf.org/zagoriychuk-akpn-orlovska-ov-metodi-lingvistichnih-doslidzen/> (дата звернення: 10.07.2021).
14. Зализняк А. А. Лингвокультурологические аспекты комического (к постановке проблемы). Москва : Индрик, 2007. 728 с.
15. Ивушкина Т. А. Язык английской аристократии: социально-исторический аспект. Волгоград : Перемена, 2006. 157 с.
16. Ковбасюк Л. А. Сучасні лінгвістичні теорії: лекційні, практичні, самостійні модулі та тести : Навчально-методичний посібник для магістрів. Херсон: Вид-во ХДУ, 2008. 96 с.
17. Королева Ю. П. Роль просодии в реализации юмора и иронии в британской публичной речи: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Москва, 2008. 137 с.
18. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. Київ : Академія, 2006. 464 с.
19. Кулинич М. А. Семантика, структура и прагматика англоязычного юмора : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 24.01.04. Москва, 2008. 293 с.
20. Лацарус М. Взаимодействие души и тела. Москва : Гослитиздат, 2001. 183 с.
21. Левченко О. Лінгвокультурологія та її термінна система. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Львів, 2003. № 490. С. 105–113.
22. Лук А. Н. О чувстве юмора и остроумии. Москва : Искусство

2011. 190 с.

23. Любимова Т. Б. Комическое, его виды и жанры. Москва : Знание, 2002. 64 с.
24. Майол Э , Милстед Д. Эти странные англичане. Москва : Эгмонт Россия, 2013. 76 с.
25. Морозов А. А. Русская литература: пародия как литературный жанр. 1960. № 1. С. 48–77.
26. Николаев Д. П. Смех – оружие сатиры и сарказм. Москва : Искусство, 2000. 221с.
27. Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха. Ритуальный смех в фольклоре. Москва : Лабиринт, 1999. 258 с.
28. Проскурина А. А. Прецедентные тексты в англоязычном юмористическом дискурсе : автореф дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Самара, 2004. 203 с.
29. Салихова Н. К. К вопросу о лингвистической природе стилистического приема иронии. *Вопросы романо-германской филологии*: Сб. науч. тр. Москва, 1999. Вып. 93. С. 68–80.
30. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
31. Сильман Т. И. Диккенс: Очерки творчества. Ленинград : Художественная литература : 1998. 243 с.
32. Тепляшина А. Н. Творческая природа комического: жанровая парадигма современной журналистики : дис. ... док. филол. наук : 10.01.10. Санкт- Петербург, 2007. 373 с.
33. Урнов М. В. Великий романист Чарльз Диккенс. Москва : Искусство, 1997. 728 с.
34. Фрейдина Е. Л. Ворошкевич Д.В., Савинова М.С., Маковецкая М.С., Абрамова Г. С., Королева Ю.П. Просодия современного устного дискурса : социокультурный аспект : Москва : МПГУ, 2015. 236 с.

35. Худавердова Н. П. Комическое и смех в истории мировой эстетической мысли. *Контекст и рефлексия: философия о мире и человеке*. Краснодар, 2012. Вып. 2-3. С. 95–113.
36. Честертон Г. Диккенс. Москва : Радуга, 1982. 237 с.
37. Числова Н. М. «Юмор» как средство выражения радости в межкультурном общении. URL: <https://article/n/yumor-kak-sredstvovyrazheniya-radosti-v-mezhkulturnom-obschenii> (дата звернения: 10.07.2021).
38. Чурсинова М. А. Юмор как способ межкультурной коммуникации. *Научные труды аспирантов и соискателей Нижневартковского государственного университета*. Нижневартовск, 2014. С. 30–34.
39. Andrew L. Letters to Dead Authors (To Charles Dickens). London : The De Vinne Press, 1999. 120 p.
40. Bartolo A., Benuzzi F., Nocetti L., Baraldi P., Nichelli P. Humor Comprehension and Appreciation. *Journal of Cognitive Neuroscience*. Oxford : 2006. № 11. Vol. 18. P. 1789–1798.
41. Cohen T. Jokes. Chicago : University of Chicago Press, 1999. 248 p.
42. Dickens C. The Pickwick Papers. London : Wordsworth Editions, 1998. 784 p.
43. Fox K. Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour. London : Hodder, 2005. 426 p.
44. Friedman S. The cultural currency of a good sense of humour. *British comedy and new formus of dictinction. British Journal of Sociology*. London, 2011. №62 (2). P. 52–54
45. Gissing G. Charles Dickens: A Critical Study. London : Blackie, 1978. 246 p.
46. Gates B. Enter “Generation I”. URL: <http://www.microsoft.com/presspass/ofnote/03-00instructor.msp.2000>. (accessed: 10.05.2021).

47. Kincaid James R. Dickens and the Rhetoric of Laughter. Oxford : Clarendon, 1971. 369 p.
48. Lingualeo. Покори язык. URL: <http://lingualeo.com/ru/jungle/take-it-easy-24109#/page/1> (дата звернення: 12.07.2021)
49. Smullyan R. "The Planet Without Laughter", This Book Needs No Title. URL: <https://www-cs-faculty.stanford.edu/~knuth/smullyan.html> (accessed: 15.08.2021).
50. Škrhová V. An Analysis of English National Character with Main Focus on Social Inhibitions. Brno : University Brno, 2015. 49 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

51. Britannica. Большой энциклопедический словарь. Москва : АСТ, Астрель, Encyclopaedia Britannica, Lingua, 2009. 936 с.
52. Crystal D. A dictionary of linguistics and phonetics. Oxford : Blackwell, 2008, 529 p.
53. Dictionary by Merriam-Webster: America's most-trusted. URL: <http://www.merriam-webster.com> (accessed: 04.06.2021).
54. Oxford English Dictionary 2016. Humour. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/humour> (accessed: 13.07.2021).
55. Oxford Dictionaries. URL: <http://www.oxforddictionaries.com> (accessed: 26.09.2021).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

56. Диккенс Ч. Посмертные записки Пиквикского клуба. Москва : Эксмо, 2009. 800 с.

57. Dickens C. The Posthumous Papers of the Pickwick Club. London :
Chapman and Hall, 1837. 640 p.

SUMMARY

The presented paper is dedicated to the analysis of the manifestation of the linguistic and cultural aspect of British humor in the work "The Posthumous Notes of the Pickwick Club" by Charles Dickens.

The object of the work can be defined as the research of the features of the linguistic and cultural aspect of humor in the novel by Charles Dickens "The Posthumous Notes of the Pickwick Club".

The main aim of the paper is to find and analyse the features of the linguistic and cultural aspect of humor in the novel by Charles Dickens "The Posthumous Notes of the Pickwick Club". It determined the accomplishment of such objectives as:

- to defined the concept of "humor" in modern culturology;
- to identify the comic effects in the novel "The Posthumous Notes of the Pickwick Club".

Among the most significant cultural concepts in the English national picture of the world is humor. The ability to laugh in Britain has been cultivated for centuries as one of the most important human virtues. The British are proud of their sense of humor and rightly consider it a national treasure. The English Literature is full of humor, most English writers are masters of the comic effects.

The scientific novelty of the presented research is due to the fact that the specificity of British humor has always been of great importance. Built on a play on words, it is designed to preserve the dignity and high culture of language, veiledly laughing at the modern world.

Key-words: *humor, stylistic devices, British humor, novel, comic effect, interpretation*

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Баглай Вікторія Юріївна, студентка 2 курсу магістратури, форми навчання заочної, факультету іноземної філології, спеціальність 035 філологія, освітньо-професійна програма мова і література (англійська), адрес електронної пошти wika.baglay@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Лінгвокультурологічні особливості британського гумору в романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквінського клубу»» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) _____